

ÅRSRAPPORT
2013

TEKST

Spesialenheten for politisaker

LAYOUT

Newmarketing AS

TRYKK

PJ-trykk, Oslo

FOTO

Marte Garmann

Lars A. Lien

John Andre Aasen (Phokus photography)

Karin Jegtvik/ NRK

Politiforum

iStock

Innhold

Forord	3
Analyse av maktbruksaker	4
Informasjonslekkasjer fra politiet til media	8
Sambandsdisiplin – politiets interne dialog	10
Status i avhør hos Spesialenheten	12
Arrest – et inngripende tiltak	13
Anmeldelser mot politijurister	16
Straffeprosesslovens krav om rapport etter ransaking	18
Fotografering/filming av politiets tjenestehandlinger	20
Internasjonalt samarbeid 2013	22
Ledelse i politiet	24
Saksbehandling i to nivåer	26
Statistikk 2013	28
Positive påtaleavgjørelser 2013	32
Utrykninger 2013	36
Rettsaker 2013	38
Administrative vurderinger	40
Spesialenhetens organisering og bemanning	44
Spesialenhetens ledergruppe	45
Personer på verv	45
Kort om noen av Spesialenhetens ansatte	46
Om Spesialenheten	47
Artikler fra tidligere årsrapporter	48

Jan-Egil Presthus,
Sjef for Spesialenheten for politisaker

Forord

«Det er ikke tvil om at antallet straffesaker mot ansatte i politiet ville ha vært færre om ledere hadde handlet annerledes når de mottok informasjon som klart gav grunnlag for bekymring.»

Spesialenheten har siden 2008 utarbeidet en årsrapport som inneholder statistikkopplysninger og artikler som er skrevet med utgangspunkt i enhetens erfaringer fra saksbehandling. Vårt inntrykk er at rapporten først og fremst leses av ansatte i politiet og påtalemyndigheten og av journalister.

Flere av temaene som tas opp i denne rapporten, som hendelser i arrest, sambandsdisiplin og rapport etter ransaking har Spesialenheten omtalt tidligere. Årsaken til at vi kommer inn på flere av temaene på nytt, er at mange spørsmål gjentar seg og at det på ny er behov for å peke på muligheter for forbedringer.

En av artiklene i rapporten handler om ledelse i politiet. Spørsmålene som stilles

i artikkelen er ment å gi et grunnlag for refleksjon og diskusjon i politiet om hva som er god og riktig ledelse. Det inntrykket som saker hos Spesialenheten kan gi, er at ledere er for tilbakeholdne med å ta tak når de blir kjent med opplysninger som kan innebære at en medarbeider opptrer ureglementert i tjenesten eller på sin fritid forholder seg på et vis som er upassende for ansatte i politiet. Det er ikke tvil om at antallet straffesaker mot ansatte i politiet ville ha vært færre om ledere hadde handlet annerledes når de mottok informasjon som klart gav grunnlag for bekymring.

Spesialenheten blir av og til kritisert for sin straffrettslige bedømmelse av politiets opptreden. Fra advokathold er det i Politiforum i 2013 anført at enheten er for streng og vist til at det i løpet av de siste år har vært avsagt flere frifinnende dommer i maktbruksaker. I Dagsavisen og noen andre nyhetsmedia er det gitt uttrykk for at enheten fremstår å være for vennlig i sine vurderinger av politiets opptreden.

I 2013 er 94 % av anmeldelsene som er behandlet henlagt. Spesialenheten tar alle saker på alvor og har en lav terskel for å iverksette etterforskning. Det kan ofte være grunnlag for å rette kritikk mot politiet, men en opptreden som er kritikkverdigg vil allikevel sjelden være straffbar. Straff kommer til anvendelse når vi står overfor klare normbrudd, og det vil kun

helt unntaksvis være grunnlag for straff fordi vi i etterkant av politiets oppgaveløsning ser at det kunne og burde ha vært handlet annerledes.

Fra Spesialenhetens oppstart i 2005 frem til 2013 er 84 personer ansatt i politiet eller påtalemyndigheten straffet for en eller flere handlinger begått i sammenheng med tjenesten, som korrupsjon, ulovlig maktbruk, seksuelle overgrep og grov uforstand. At 74 personer ansatt i politiet i samme periode er straffet for forhold i trafikken er da ikke medregnet. Av de 84, er 20 personer sammen med annen straff fradømt retten til stilling i politiet. I samme periode er det reagert med foretaksstraff mot politiets virksomheter 19 ganger. Sett i forhold til den alminnelige lovlidighet i samfunnet og politiets rolle, kan det anføres at det for ofte har vært grunnlag for straff i Spesialenhetens saker og at forholdet bør gis oppmerksomhet.

Spesialenheten søker, så langt som lovgivningen gir adgang til det, å legge til rette for åpenhet om sakene som behandles og startet i 2013 med å legge ut sammendrag av vedtak i alle saker på sin hjemmeside. Sammendragene, som blant annet leses av en del interesserte journalister, har ikke medført mange reaksjoner. Vårt inntrykk er at de som leser sammendragene forstår at andelen henleggelse må bli svært høy.

Analyse av maktbruksaker

I forbindelse med masterstudie i politivitenskap ved Politihøgskolen – analyserer spesialetterforsker Jens Ørbæk alle straffesaker påtaleavgjort i løpet av 2013 som gjelder påstander om ”unødig maktbruk”. Masteroppgaven vil være ferdig senest våren 2015. Ørbæk har jobbet som etterforsker i Spesialenheten for politisaker siden 2005 - og har tidligere allsidig operativ erfaring fra politiet gjennom 15 år.

*Tekst: Spesialetterforsker Jens Ørbæk,
Spesialenheten for politisaker*

POLITIETS MAKTBRUK - ET TILLITSBRUDD ELLER NØDVENDIG OG FORSVARLIG?

Politiets adgang til å bruke makt er hjemlet i politiloven § 6 – ”Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig”. I tillegg til å etterforske og påtaleavgjøre påstander om unødig maktbruk - har Spesialenheten for politisaker også et ansvar for å sikre erfaringsoverføring til Politidirektoratet og Politihøgskolen. Sjefen for Spesialenheten for politisaker besluttet derfor i 2013 å gjennomføre en ”maktbruksanalyse” for å få mer kunnskap om denne type saker¹.

Maktbruksanalysen:

Undersøkelsen er en kvantitativ analyse av et utvalg straffesaker med avgrensningen ”fra politiet tar i noen – til bruk av batong”. Den vil omfatte rundt 200 påtalevedtak fattet i 2013 og ca. 400 avhør av de fornærmede og mistenkte. Så langt er de to første månedene (når vedtakene er fattet) for hele landet

gjennomgått og analysert. De foreløpige observasjonene baserer seg på et relativt lite utvalg (N=30), og det trekkes derfor her frem mer generelle trekk og data som virker entydige. Analysen er delt opp i forskjellige seksjoner/kategorier, for å tydeliggjøre dimensjonene i det som blir undersøkt.

I - Formalia

Når og hvor finner de anmeldte forhold sted – og hvem er partene? Det er så langt ikke funnet særlige forskjeller knyttet til sesong, måned, ukedag eller døgn. Det er ikke markante forskjeller mellom by og land når det gjelder anmeldelser om unødig maktbruk. 50 % av hendelsene knytter seg til ”sentrumsområde stor by” (Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim). Tar man høyde for befolkningstetthet og oppdragshyppighet er dette som forventet.

Totalt er 44 personer omhandlet som mistenkt, av disse var 42 menn og 2 kvinner.

¹ Utgangspunkt for masteroppgaven ”Politiets maktbruk – et tillitsbrudd eller nødvendig og forsvarlig?”, under veiledning av forsker Gunnar Thomassen ved Politihøgskolen.

Gjennomsnittsalderen² på de mistenkte er 33 år, mens medianverdien (den som i rangert rekkefølge står i midten) er 31 år. Den yngste mistenkte var 21 år, mens den eldste var 54 år.

Antall fornærmede utgjør 30 personer, av disse var 24 menn og 6 kvinner. Gjennomsnittsalderen på de fornærmede er 35 år, mens medianverdien er 34 år. Her var den yngste fornærmede 16 år og den eldste 78 år.

II - Oppdragstype og stedart

På hvilke arenaer skjer de anmeldte forhold og hva slags oppdrag knytter de seg til?

Det er så langt ikke observert noen vesentlige forskjeller mellom "offentlig område", "privat område" og "politiets kjøretøy/område".

"Ordenstjeneste" utøves i 14 av 30 saker, noe som er ventet i forhold til hva slags

oppdrag og situasjoner det refereres til. Mer uventet er det at 6 hendelser fant sted under trafikkjeneste, selv om enkelte av disse knytter seg til kjøring i påvirket tilstand.

III - Maktbruk og skadefølger

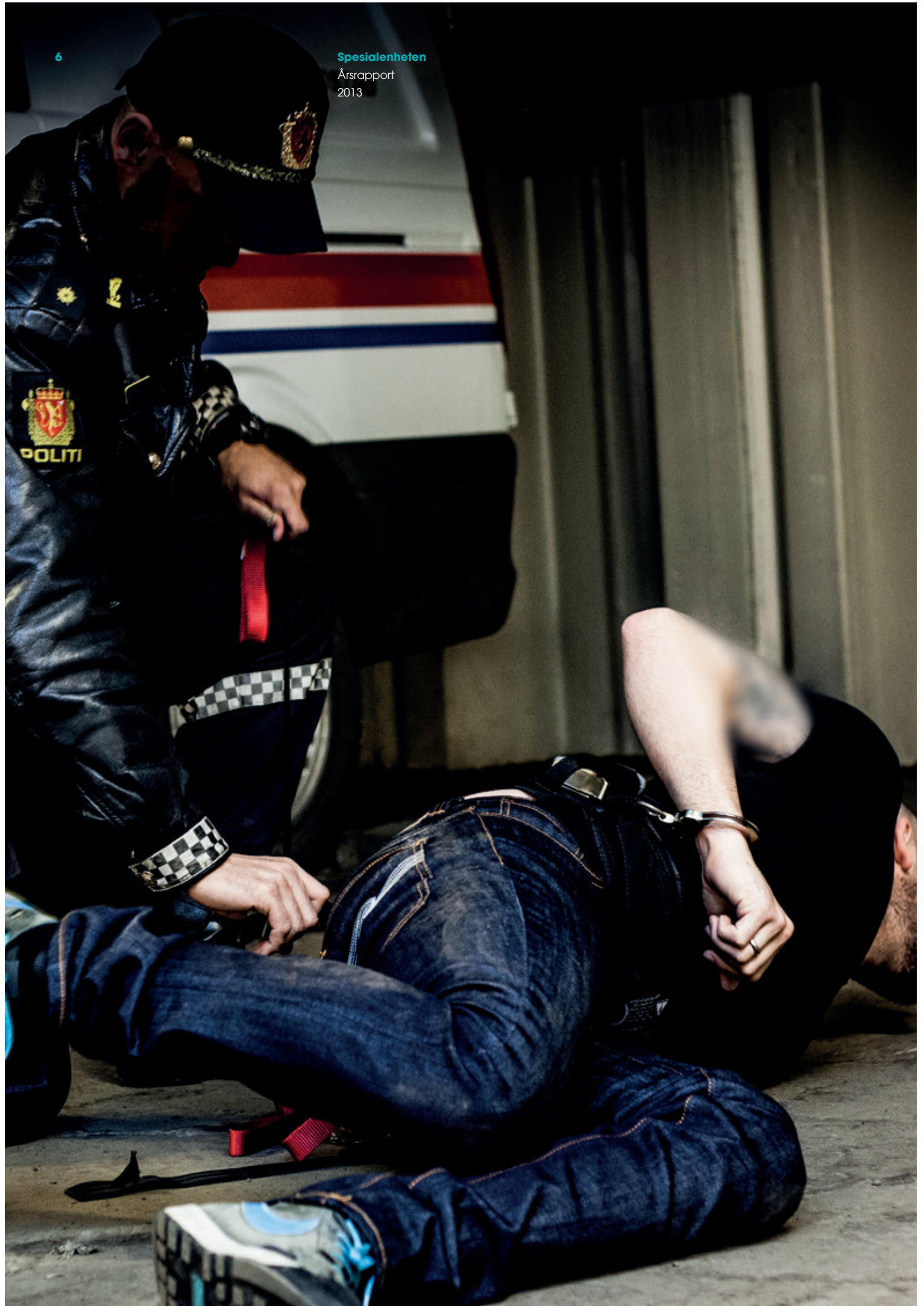
Hvilken maktbruk anmeldes? Følger politiets dialog og maktbruk prinsippene om - "fra mindre til mer" jf politiloven § 6, 1 og 2. ledd? I 17 av 30 saker er det gitt "advarsel og regulering" eller "gjentatt advarsel og regulering" - før politiet har tatt i bruk maktmidler. Ved 4 tilfeller er dette "vurdert utilstrekkelig/uhensiktsmessig". Når det gjelder bruk av "mildere maktmidler før alvorligere", så er dette benyttet i 17 av 30 hendelser. Her også er det 4 ganger registrert at mildere maktmidler er "vurdert utilstrekkelig/uhensiktsmessig".

Hvilken maktbruk (arrestasjonsteknikk og metode) som anmeldes fordeler seg jevnt, og dette må analyseres nærmere

ved et større utvalg. Gjerningsbeskrivelser som kan tolkes som "mageleie", fremkommer i 5 av 30 hendelser. Dette temaet er tidligere vurdert administrativt av Spesialenheten for politisaker, og nye retningslinjer skal være gitt til politidistriktene grunnet foremomenter ved mageleie. At politiet har slått "anmeldes slag" er anført i 8 av 30 saker, noe som i utgangspunktet kun er hjemlet som nødverge. Noen slag er vurdert som nødverge ved påtaleavgjørelsen, mens det i andre tilfeller ikke er funnet bevis for at det har blitt slått.

I 21 av 30 tilfeller anmeldes "fysisk skade/plage". Dette knytter seg i all hovedsak til "mindre fysiske skader", som "kun blåmerke/hevelse" og "kun sår/kutt", eller "flere mindre skadetyper". I 5 av 30 saker er det registrert "større fysiske skader". Skadefølger er da oppgitt å være bruddskader i fingre, ribbensbrudd og et tilfelle av hjerteinfarkt. (forts.)

² Gjennomsnittsalder ved små utvalg er mer påvirkelig av ekstreme verdier enn medianverdi.

IV - Politiadferd og kommunikasjon

Er det noe ved måten politiet opptrer og kommuniserer på? Det er her tatt utgangspunkt i kravene i politiinstruksen § 5-2 om "opptreden i tjenesten". Så langt tyder undersøkelsen på at politiet stort sett er "rolige og beherskede", "høflige" og at de ikke oppfører seg på en "sårende eller nedlatende måte".

I 7 av 30 tilfeller er "risiko vurdert før hendelse". Samtidig fremkommer det "risiko under hendelse" i 13 av 30 saker. Dette kan ha betydning for politiets fremgangsmåte og valg av dialog/ maktmidler.

V - Fornærmede – adferd og kommunikasjon

Hva slags rolle har fornærmede i saker om unødig maktbruk? I denne kategorien er det forsøkt å speile kravene til adferd og kommunikasjon hos politiet. I ca. 70 % av tilfellene opptrådte og kommuniserte ikke fornærmede på en "rolig og høflig måte". De fornærmede opptrådte og kommuniserte på en "sårende eller upassende måte" i 30 % av sakene. 13 av 30 fornærmede er oppgitt å være ruspåvirket.

I hele 25 av 30 hendelser "etterkom ikke fornærmede politiets pålegg", mens i 22 av 30 saker har "fornærmede satt seg fysisk til motverge". Ved påtaleavgjørelsen vil dette ha betydning for om politiets maktbruk vurderes som lovlig jf politiloven § 6.

VI - Motiv

Er det andre grunner til at fornærmede anmelder? I 19 av 30 tilfeller er fornær-

mede selv anmeldt i politisaken. Det fremkommer i liten grad at det er et ønske om å ramme egen straffesak. Det kan synes som om de fornærmede i større grad er opptatt av at deler av maktutøvelsen ikke var nødvendig og forholdsmessig i forhold til situasjonen.

I 15 av 30 tilfeller fremmes det krav om erstatning – dette fordeler seg jevnt mellom krav knyttet til "økonomisk tap" og "ikke-økonomisk tap".

VII - Etterforskingen

Har etterforskingen vært innrettet slik at partene har blitt hørt? Er det ting som kan forbedres på etterforsknings- og påtalenivå? 21 av 30 fornærmede har blitt avhørt av Spesialenheten for politisaker. Tilsvarende er det tatt avhør av en eller flere av de mistenkte i 18 av 30 saker. I saker som er "henlagt ikke rimelig grunn til å etterforske", vil det ikke bli foretatt avhør av andre enn den fornærmede.

Spesialenheten innhenter og gjennomgår rutinemessig politiets straffesaker som en del av vurderingsgrunnlaget. I hvilken grad forklaringer i disse sakene er lagt til grunn - og om det har vært nødvendig med avhør av partene, partsvitner og uavhengige vitner for å avgjøre straffesaken, vil være sentrale spørsmål i det videre arbeidet.

VIII - Saksavgjørelse

Hvorfor ble sakene henlagt? Det er ikke tatt ut tiltale eller ilagt straffereaksjon i noen av sakene som er analysert så langt. 8 av 30 saker ble avgjort som "henlagt ikke rimelig grunn til å etterforske". I 20 av 30 saker ble utfallet "henlagt

intet straffbart forhold bevist". Dette krever at det med særlig styrke taler mot at straffbar handling har funnet sted. En sak ble "henlagt på grunn av bevisets stilling" og den siste saken ble avvist.

TILLITSBRUDD ELLER NØDVENDIG OG FORSVARLIG?

Politiet i Norge håndterer svært mange hendelser som innebærer bruk av makt. I løpet av et år er det ca. 150-200 saker hvor det inngis anmeldelser om unødig maktbruk. I "Tillit til politiet etter 22. juli" (Egge, Strype og Thomassen)³ fremgår det at tilliten har holdt seg på et høyt nivå i perioden 2008-2012. Samtidig hevder Skogan (2006)⁴ at negative erfaringer har langt større konsekvenser for tilliten til politiet enn tilsvarende positive erfaringer.

Tyler (2006)⁵ viser til at de som opplever at politiet har opptrådt på en rettferdig måte i større grad vil samarbeide og etterkomme politiets pålegg i fremtiden. I de foreløpige resultatene er de fornærmede "ikke samarbeidsvillige" i mer enn 70 % av tilfellene. I hvilken grad dette skyldes måten politiet opptrådte på, hvilken maktbruk som ble benyttet eller tidligere erfaringer med politiet vil være sentrale spørsmål i det videre forskningsarbeidet.

NOU 2009:12 Et ansvarlig politi trekker frem behovet for erfaringsoverføring basert på kunnskap. Målsetningen med maktanalysen er for Spesialenheten å videreutvikle egen straffesaksbehandling og bidra til økt kunnskap i politiet.

■

³ Egge, M., Strype, J. og Thomassen, G (2012) Tillit til politiet etter 22. juli. PHS-Forskning 2012:5. Oslo: PolitiHøgskolen

⁴ Skogan, W. G (2006) *Assymetry in the Impact of Encounters with Police. Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 16(2), 99-126

⁵ Tyler, R (2006) *Why people obey the law – Afterword*. Princeton University Press

Informasjons- lekkasjer fra politiet til media

Siden Spesialenheten startet sin virksomhet 1. januar 2005 har enheten etterforsket en rekke saker med påstander om lekkasjer fra ansatte i politiet og påtalemyndigheten til media. Spesialenheten har gjennomført brede etterforskinger av lekkasjer til pressen i store saker som NOKAS-saken, lommemann-saken og 22. juli-saken.

Etterforskningen har i noen av sakene vært initiert av enheten selv. I andre saker er det polititjenestepersoner eller politidistriktets ledelse som er anmelder. Spesialenheten mottar også anmeldelser fra advokater eller enkeltpersoner som mener at opplysninger fra saker urettmessig er meddelt pressen.

Spesialenhetens erfaring er at det er vanskelig å etterforske lekkasjesaker. Som regel har veldig mange personer tilgang til opplysningene i større straffesaker. Etterforskning av hvem som har hatt fysisk tilgang til sakens dokumenter, elektronisk tilgang til saksopplysninger eller mottatt muntlig informasjon, vil derfor alene ofte ikke gi grunnlag for å rette mistanken mot en enkeltperson.

Selv om det kan være gode grunner til at mange har tilgang til opplysninger for å utføre oppgaver i saken, har det i noen saker vært grunn til å stille spørsmål ved hvilke vurderinger ledelsen har

gjort underveis. Ledelsen bør, i saker som involverer flere politienheter og mange personer, ha et bevisst forhold til nødvendigheten og ansvarligheten av den enkeltes tilgang til opplysninger.

En annen grunn til at lekkasjesaker er vanskelig å etterforske, er journalistenes rett til å nekte og forklare seg om hvem som er deres kilde. Kildevernet er et grunnleggende vilkår for ytringsfrihet. Formålet er ikke å beskytte kilden, men samfunnsinteressen i en fri formidling av nyheter og synspunkter. På bakgrunn av Høyesterettspraksis i saker som gjelder brudd på taushetsplikt, har Spesialenheten ment at det ikke har vært grunnlag for å be domstolene om opphevelse av kildevernet som ledd i etterforskningen av disse sakene.

Da Spesialenheten våren 2013 begjærte opphevelse av kildevernet for en redaktør i NRK, skyldtes det at Spesialenheten etterforsket en sak som klart skilte seg fra tidligere lekkasjesaker. Bakgrunnen for saken var mediaoppslag om at NRK

skulle ha fått tilbud om å kjøpe informasjon fra 22. juli-saken for 30 000 kroner. Det gav grunnlag for mistanke om korrupsjon. Spesialenheten anførte i saken at hensyn som taler for bekjempelse av korrupsjon og brudd på taushetsplikt i politiet må veie så tungt at hensynet til et tilnærmet absolutt kildevern må vike. Spesialenheten fikk medhold i lagmannsretten. Høyesterett var enig med Spesialenheten at vilkårene for at vitneplikt kunne pålegges var til stede, men fant likevel etter en samlet vurdering at det ikke var grunnlag for å gjøre unntak fra hovedregelen om kildevern. Høyesterett viste til praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, at det var tvilsomt om kildens identitet ville bidra til å finne fram til polititjenestepersonen og at journalisten hadde avslått tilbudet (RT-2013-1290).

Spesialenheten for politisaker er et etterforsknings- og påtaleorgan og må behandle lekkasjesaker som straffesaker. Det er sannsynlig at slike etterforskinger også for fremtiden vil ende med hen-

leggelse på grunn av ukjent gjerningsperson. Lekkasjer fra politiet og påtalemyndigheten vil først og fremst måtte bekjempes ved god og tydelig ledelse.

Selv om det kan diskuteres hvordan pressens tilgang til straffesaksopplysninger bør være, er det et problem for politiet og samfunnet dersom man kommer dit at mistenkte og vitner ikke ønsker å bidra til oppklaring av straffesaker av redsel for at avhør blir slått opp i mediene.

Det er også et grunnleggende problem for rettsstaten om det får feste seg et inntrykk av at informasjon er til salgs for penger eller andre motytelser.

■

Sambandsdisiplin – politiets interne dialog

Spesialenheten innhenter i mange saker lydopptak av patruljenes samtale med operasjonssentralen over samband. Lydopptaket kan inneholde opplysninger av betydning for beslutningen om Spesialenheten skal iverksette etterforskning. I saker som etterforskes, kan lydopptak gi verdifull informasjon til den strafferettslige vurderingen av politiets tjenestehandlinger. I noen saker har innholdet i dialogen gitt grunnlag for å be politimesteren gi direktiver om sambandsdisiplin.

Spesialenheten etterforsket i 2013 en sak mot to tjenestepersoner som hadde avlivet dyr. Da avlivingen ble ansett lovlig henla Spesialenheten saken mot tjenestepersonene. Som ledd i etterforskningen av saken ble lydopptaket innhentet, blant annet for å undersøke hvilke ordrer som var gitt til patruljen angående avlivingen. Spesialenheten oppfattet en operatørs uttalelser som upassende. Det gjaldt både måten patruljen og oppdraget ble omtalt på. Spesialenhetens vurdering var at uttalelsene ikke hadde hatt innvirkning på tjenestehandlingen. Enheten ba derfor i eget brev til politimesteren om at forholdet ble fulgt opp av arbeidsgiver. Etter klage fra dyreeier opprettholdt Riksadvokaten Spesialenhetens vedtak

om henleggelse, men viste til at det ikke hadde vært unaturlig å konfrontere tjenestepersonene i avhør med opplysningene fra samtalen med operatøren for å avklare om hans uttalelser påvirket deres handlemåte.

En person døde av alkoholforgiftning i politiarresten. Hendelsen ble etterforsket av Spesialenheten og enheten innhentet under etterforskningen opptak fra politisambandet. Omtalen av arrestanten i sammenheng med at han ble innbragt var etter enhetens vurdering svært upassende og unødvendig for løsningen av politioppdraget.

Politisambandet er ikke et egnet sted for uformell prat. En klar og effektiv kommu-

En uformell tone og udisiplinert bruk av sambandet øker faren for misforståelser i kommunikasjonen.

nikasjon om oppdraget krever disiplin hos aktørene. Sleivete karakteristikk av kollegaer, oppdraget eller publikum bør ikke forekomme.

En uformell tone og udisiplinert bruk av sambandet øker faren for misforståelser i kommunikasjonen. I NOU 2012:14 Rapport fra 22. juli-kommisjonen (punkt 7.13) påpeker kommisjonen at grunnleggende regler for bruk av politiets samband må følges. Videre skriver kommisjonen at den svake sambandsdisiplinen i situasjonen "kan skyldes at de lokale tjenestemennene kjente hverandre og hverandres respektive funksjoner. Denne uformelle formen holdt ikke mål, og særlig ikke i situasjoner der tjenestemenn fra andre distrikter deltok".

Når Spesialenheten innhenter lydopptak til bruk i straffesak blir opptaket en del av sakens dokumenter som partene kan be-
gjære innsyn i etter straffeprosesslovens regler. Dette innebærer erfaringsmessig en viss risiko for offentliggjøring.

Status i avhør hos Spesialenheten

Tjenestepersoner som etterforskes av Spesialenheten stiller ofte spørsmål om hvorfor de skal ha status som mistenkt i avhør.

Straffeprosessloven har ingen definisjon av begrepet mistenkt. I Riksadvokatens rundskriv om saker som skal behandles av Spesialenheten for politisaker (Rundskriv nr. 3/2006) punkt 4 står det: "Er en tjenestemann anmeldt og det settes i verk etterforsking, er han normalt å anse som mistenkt, med de rettigheter dette innebærer. Er det uklart om det er begått en straffbar handling og i tilfelle hvem som er den skyldige (f.eks. i forbindelse med politilaksjoner), bør de avhørte gis status som vitner. Ingen har krav på å få etterkommet en begjæring om å bli behandlet som mistenkt/siktet. Status må avgjøres etter sakens faktum, slik dette til enhver tid er klarlagt."

Når noen er død eller alvorlig skadet som følge av en tjenestehandling eller mens de er tatt hånd om av politiet, skal Spesialenheten iverksette etterforsking selv om det ikke er grunn til mistanke om en straffbar tjenestehandling. Spesialenhetens utgangspunkt er at den som under etterforskingen og/eller i påtalevedtaket vil få sin tjenestehandling vurdert strafferettslig, bør avhøres som mistenkt.

Arrest – et inngripende tiltak

Dersom noen dør eller blir alvorlig skadet i arresten, skal Spesialenheten for politisaker etterforske saken selv om det ikke er mistanke om at det er begått en straffbar tjenestehandling. I tillegg til disse sakene behandler Spesialenheten hvert år andre saker knyttet til arrestopphold – anmeldelser for uhjemlet frihetsberøvelse, saker om manglende skriftlighet om beslutninger og tiltak, arrestantens rett til kontakt med advokat og avkledding ved sikkerhetsvisitasjon mm.

En stor andel av sakene Spesialenheten har sendt til administrativ vurdering gjelder forhold i politiarrest. Siden 2005 har Spesialenheten utfordriget 19 foretaksstraffer. Hendelser tilknyttet arrest har vært grunnlaget for 9 av foretaksstraffene. Spesialenheten mener at sakene er egnet for erfaringslæring for alle som arbeider i eller har lederansvar for arrester. Anonymiserte vedtak og sammendrag i saker finnes på www.spesialenheten.no under fanen avgjørelser. Årsrapportene ligger også på hjemmesiden og der kan du finne tidligere års artikler om arrest.

Spesialenheten har i 2013 blitt varslet om 2 dødsfall i politiarrest. Det ene dødsfallet skjedde i november i Agder politidistrikt og er fortsatt under etterforskning. I januar 2013 ble Spesialenheten varslet om at en 61 år gammel mann var funnet livløs på celle i arresten i Rogaland politidistrikt. Spesialenheten har valgt å omtale saken

nærmere da etterforskningen blant annet kan gi grunnlag for refleksjon om det er nødvendig med lokale arrestinstrukser. Arrestregelverket bruker vanskelige skjønsmessige begreper – hvordan er disse omsatt i opplæring og praksis? Når noen settes inn på grunn av beruselse, er det da en plan for arrestoppholdet slik at det ikke blir uforholdsmessig? Hva skal til for at den enkelte inspeksjon er tilfredsstillende, og hvorfor er det tilsynelatende forskjeller mellom politidistriktene for når arrestanter fremstilles for legetilsyn før innsettelse?

Spesialenheten iverksatte straks etterforskning etter varslingen fra Rogaland politidistrikt. Det ble opptatt forklaringer fra 18 personer. Seks tjenestepersoner ble gitt status som mistenkt. Det ble innhentet opplysninger fra rettsmedisinsk undersøkelse av arrestanten og uttalelse fra sakkyndig om påvirkning og symptomer hos han. Rapporten fra den

Arrest – et inngripende tiltak

rettsmedisinske undersøkelser konkluderte med at dødsårsaken antas å være hjerneblødning.

Bakgrunnen for at den 61 år gamle mannen ble innbragt var en melding til politiet tidligere på dagen om at en mann som framstod som beruset gikk rundt i et boligområde. En politipatrulje kjørte til stedet, men traff ingen. Litt senere innkom ny melding om at mannen var sett i samme område og at han gikk rundt og kjente på dører og garasjeporter.

Politipatruljen fikk kontakt med mannen og besluttet å kjøre ham til en adresse som de fikk oppgitt av politiets operasjonssentral. Patruljen oppfattet at mannen samtykket i å bli kjørt. Fremme på adressen opplyste beboer at mannen tidligere hadde vært bosatt der, men at han hadde flyttet. Patruljen fikk etter hvert kunnskap om en ny adresse. Da det var usikkert om det var noen på adressen som kunne ta hånd om han, besluttet patruljen å innbringe han til politistasjonen for innsettelse i drikkenkapsarrest.

Patruljen vurderte sammen med arrestforvarer at mannen ikke hadde behov for legetilsyn. Saken ble lagt fram for vaktstjef som besluttet å sette mannen i drikkenkapsarrest. Mannen ble under oppholdet i arresten inspisert hver halvtime og til sammen 7 ganger. Ved den syvende inspeksjonen reagerte en arrestforvarer på at han ikke pustet og gikk inn på cellen og iverksatte straks livreddende tiltak.

To spørsmål sto sentralt for Spesialenhetens vurdering: Om det ved innbringelse og inkvirering av mannen forelå opplysninger eller symptomer som tilsa at mannen skulle ha vært framstilt for lege, og om inspeksjonene av han under oppholdet i arresten fant sted i henhold til gjeldende regelverk og instruks.

Mannen kunne innbringes i medhold av politiloven § 9 (Inngrep overfor berusede personer). Dersom den innbrakte på grunn av beruselse er ute av stand til å ta vare på seg selv eller gjøre rede for seg, skal politiet straks vurdere å overføre vedkommende til sykehus, legevakt eller avrusningsstasjon. Dersom slik overføring ikke finner sted, skal vedkommende ha legetilsyn i arresten.

Tilstandskriteriene "ute av stand til å ta vare på seg selv" og "gjøre rede for seg" er ikke utdypet i lovforarbeider eller i juridisk litteratur. Spesialenheten la til grunn at det må foretas en skjønnsmessig bedømmelse av den innbraktes evne til kroppsbeherskelse/ motorikk og kommunikasjon. Selv om opplysningene om mannens opptreden forut for innbringelsen og framtoning i møtet med politiet samlet sett ble ansett å gi inntrykk av at han var forkommen, var det ikke grunnlag for å konkludere med at den skjønnsmessige bedømmelsen som ble foretatt av han før han ble satt i arrest var straffbar. Bildeopptak av han ved inkvirering og innsettelse i arrest viste at han var relativt selvhjulpel. Det kunne ikke legges til grunn at han der og da viste symptomer som utvilsomt skulle ha

vært oppfattet som tegn på helseisiko. Politiet hadde før han ble satt i arrest en telefonsamtale med en av mannens pårørende om hans helse.

Inspeksjonene ble gjennomført med den regelmessighet som regelverket krever. Spesialenheten påpekte, med bakgrunn i politiets logg over inspeksjonstiltak, at en arrestforvarer ved to inspeksjoner brukte så kort tid at det kunne reises spørsmål om inspeksjonene var i samsvar med de krav som følger av retningslinjer fra Politidirektoratet og politidistriktets instruks. Den som utfører inspeksjonen skal som minimum ved selvsyn forsikre seg om den innsattes situasjon, herunder om vedkommende trenger legehjelp eller er i en situasjon hvor vedkommende lett kan skade seg selv. Lyd og bildeopptak fra cellen viste at arrestanten sov ved de to inspeksjonene. Det kunne ut fra opptaket ikke trekkes noen slutning om at arrestforvareren hadde oversett symptomer hos mannen som tilsa at det burde ha vært grepet inn. Mannen snorket ved begge inspeksjonene og ble oppfattet å ha normal pustefrekvens. Saken ble henlagt for alle personer som hadde hatt status som mistenkt.

Politimesteren ble anmodet om å gjennomgå saken administrativt. Det ble med henvisning til vitneavhør av arrestansvarlige i Hordaland politidistrikt og Sør-Trøndelag politidistrikt pekt på at det ved politistasjonen kunne synes å være en noe høyere terskel for å beslutte framstilling for lege enn i de to andre distriktene. Politimesteren ble også

Arrestregelverket bruker vanskelige skjønnsmessige begreper – hvordan er disse omsatt i opplæring og praksis?

anmodet å vurdere om det bør tilstrebes at den som beslutter innsetting i arrest selv tar den innbrakte i øyesyn. Det ble samtidig understreket at det forhold at enkeltsaker legges fram for beslutnings-taker av andre tjenestemenn ikke var i strid med politiinstruksen.

Politimesteren ble anmodet å vurdere om lokal arrestinstruks var hensiktsmessig utformet når det gjaldt spørsmålet om framstilling av personer som er "ute av stand til å ta vare på seg selv" og "gjøre rede for seg" for lege. Gjeldende utforming ble ansett å gi noe uklarhet om hvorvidt personer som omfattes av tilstandskriteriene skulle framstilles for legetilsyn eller om de skulle vurderes for framstilling.

Politimesteren ble også anmodet om å følge opp tvilen som Spesialenheten ga uttrykk for med hensyn til om innholdet i to av inspeksjonene hadde vært i samsvar med de krav som følger av retningslinjer fra Politidirektoratet og politidistriktets instruks.

Da bildeopptak fra arrestkorridoren var slettet i politidistriktet, ble politimesteren også bedt om å vurdere rutiner for sikring av bildeopptak etter alvorlige hendelser i arresten.

Klage fra pårørende over Spesialenhetens vedtak om henleggelse er behandlet av Riksadvokaten, som har opprettholdt Spesialenhetens avgjørelse.

■

Anmeldelser mot politijurister

Andelen av anmeldelser til Spesialenheten som retter seg mot politijurister har hvert år utgjort i underkant av 10 % av porteføljen. 7 % av anmeldelsene som ble avgjort i 2013 gjaldt politijurister. Anmeldelsene dekker et vidt område for mulige straffbare forhold knyttet til tjenesteutøvelsen, men anmeldelser knyttet til politijuristenes juridiske skjønnutøvelse er utvilsomt den type anmeldelser det er flest av.

Det vil typisk kunne bli anført at en beslutning om henleggelse av en anmeldelse eller at en beslutning om nedleggelse av besøksforbud innebærer at det er utvist grov uforstand i tjenesten. En andel av anmeldelsene retter seg også mot påtalemyndighetens opptreden i retten.

Dersom Spesialenheten med bakgrunn i sine erfaringer skal trekke fram noen mulige områder for læring for påtalemyndigheten, er det naturlig å peke på betydningen av en godt tilrettelagt opplæring av nye politijurister og viktigheten av å vise respekt for domstolenes avgjørelser. I tillegg framheves betydningen av god porteføljestyling, gode rutiner ved overføring av ansvar for sak, tydelighet ved beslutningstaking og grundighet ved prøving av vilkår for bruk av tvangsmidler.

Nyansatte politijurister er noen ganger usikre på sitt ansvarsområde. En person som var fengslet i henhold til kjennelse fra tingretten ble besluttet løslatt av lagmannsretten. Ansvarlig politijurist ble av lagmannsretten per telefon straks varslet om kjennelsen. Hun mottok også kjennelsen på telefaks. Politijuristen drøftet med en kollega om det var grunnlag

for å gå videre med saken. Da de var enige om at det ikke var det, gjorde hun ikke mer med saken. Hun tok det for gitt at lagmannsrettens kjennelse ville bli forkynt for den varetektsinnsatte og at han ville bli løslatt. Fem dager etter at lagmannsretten traff sin kjennelse, ble politijuristen kontakten av fengselet som viste til at fengslingsfristen som var fastsatt i tingerettens kjennelse utløp samme dag. Politijuristen forklarte til Spesialenheten at hun ikke var klar over at det måtte skrives en ordre om løslatelse før den innsatte ville bli løslatt. Spesialenheten mente politijuristen var å bebreide for sin opptreden i saken og fant under tvil at det ikke var grunnlag for straffansvar. Politidistriktet endret som følge av hendelsen sitt opplæringsprogram for nyansatte politijurister.

I flere saker hvor straffansvar har vært vurdert har politijurister ikke innrettet seg etter avgjørelser i domstolen. En politijurist som ikke løslot en varetektsfange etter at lagmannsretten en fredag ettermiddag hadde besluttet ham løslatt, ble gitt påtaleunntatelse av Riksadvokaten i forhold til bestemmelsen om grov uforstand i tjenesten. Politijuristen, som ikke hadde begjært utsatt iverksetting av lagmannsrettens beslutning, ønsket å

anke lagmannsrettens avgjørelse til Høyesterett og besluttet derfor at innsatte skulle forbli i varetekt over helgen, inntil saken kunne fremmes for domstolen.

Spesialenheten har i en sak i 2013 rettet kritikk mot en politijurist som unnlot å tilbakelevere et beslag som ikke var opprettholdt av lagmannsretten. Politijuristen ble også kritisert av Spesialenheten for at det hadde vært for dårlig kontroll med oppbevaring av beslaget og at dokumentføringen i saken var mangelfull. Spesialenheten henla saken mot politijuristen etter beviset stilling. Etter behandling av klage besluttet Riksadvokaten i januar 2014 å gi politijuristen påtaleunntatelse for overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1. Riksadvokaten påpekte i sammenheng med saken at lojal oppfølging av domstolens avgjørelser er et grunnleggende krav til politi og påtalemyndighet og at åpenbare feil på dette punkt normalt vil utgjøre en overtredelse av straffeloven § 325 nr. 1.

Riksadvokaten har i sine direktiver til politimestrene understreket ledelsens overordnede ansvar for styringen av straffesaker i politidistriktet. Ledelsen har et overordnet ansvar for at saker blir behandlet med nødvendig grundighet og

framdrift. Spesialenhetens vurdering er at ledelsen i flere saker, hvor det har vært anført å være grunnlag for å vurdere straffansvar for sen saksbehandling, har vært utydelige i sine krav eller at en har vært for tålmodige før det har vært tatt grep.

Ved overføring av ansvar i en sak fra etterforsker til politijurist eller fra en politijurist til en annen er det risiko for misforståelser. Uklarhet ved ansvarsoverføring er en dominerende årsak i saker som gjelder ulovlig bruk av arrest.

Spesialenhetens vurdering er at det i for mange saker er utydelighet i dokumentasjon knyttet til tvangsmiddelbruk. I saker som anmeldes til enheten mangler ofte påtalemyndighetens skriftlige opprettholdelse, jf. straffeprosessloven § 179. I noen saker har det i ettertid ikke vært mulig å klarlegge hvilken politijurist som har tatt beslutning om eller opprettholdt pågripelsen.

Spesialenheten har i noen saker hvor personer har vært pågrepet etter beslutning fra påtalemyndigheten ment at det har vært tvilsomt om noen av de spesielle vilkårene for pågripelse har vært oppfylt. Det har vært uklart hvilke av de

spesielle fengslingsvilkår, unndragelsesfare eller bevisforspillelsesfare, som har begrunnet opprettholdelsen. Det er en viktig oppgave for påtalemyndigheten å sikre at politiarrest bare brukes når det er et nødvendig og forholdsmessig inngrep. I flere saker hvor personer har vært pågrepet for avhør, har avhør allikevel ikke vært gjennomført før løslatelse. Pågripelse må ikke begrunnes i tiltak som det ikke kan legges til grunn vil bli gjennomført.

Spesialenheten tok i en artikkel i årsrapporten for 2012 (side 6) opp påtalemyndighetens bruk av sekundærkompetanse til å beslutte ransaking. I flere saker Spesialenheten har behandlet har det vært vanskelig å se at vilkårene for å benytte sekundærkompetansen har vært oppfylt. Riksadvokaten har i sin klagebehandlingen flere ganger påpekt det samme. Riksadvokaten har i saker også bedt Spesialenheten om å innhente nærmere opplysninger for å klarlegge bakgrunnen for at politijurister i noen situasjoner har unnlatte å be om rettens beslutning om ransaking.

■

Straffeprosess- lovens krav om rapport **etter ransaking**

Det følger av straffeprosessloven § 199 annet ledd at det ved ransaking på stedet eller snarest mulig skal settes opp en rapport om ransakingen. Spesialenheten har over år i en rekke saker – uten å konkludere med straffansvar – påpekt at rapportkravet ikke har vært overholdt. Sakene har vært sendt til administrativ vurdering til ledelsen i politidistriktene med anmodning om at mannskaper veiledes og at rutiner forbedres.

Sakene sendt til administrativ vurdering ser ikke ut til å ha medvirket til at rapportkravet følges opp mer lojalt. Enheten mottar jevnlig anmeldelser fra publikum som gjelder ransakinger hvor det viser seg at rapport ikke er skrevet.

Ransakingen er et inngripende tvangsmiddel og primærkompetansen til å beslutte ransaking er av lovgiver lagt til domstolen. Sekundærkompetansen er lagt til påtalemyndigheten. Da det i en del situasjoner vil være umulig eller uhensiktsmessig å be om domstolens eller påtalemyndighetens samtykke, kan en polititjenesteperson når nærmere bestemte vilkår er oppfylt beslutte ransaking. Det er særlig i disse situasjonene at rapporteringen synes å svikte.

En person som anmeldte politiet for ulovlig ransaking forklarte at han ble stanset av politiet da han gikk hjem fra sitt arbeid. Han ble stanset i et vegkryss og

ransaket mens flere biler passerte forbi. Da Spesialenheten ba om dokumentasjon knyttet til tvangsmiddelbruken mot personen ble det opplyst at det ikke fantes noe dokumentasjon knyttet til denne hendelsen. Det var ikke opprettet noen sak og hendelsen var ikke registrert i politiets oppdragslogg. En annen person, som anmeldte en tjenesteperson i samme politidistrikt, forklarte at han ble pågrepet på jernbanestasjonen. Han ble påført håndjern, satt i cellebil og kjørt inn til arresten, hvor han etter ransaking ble løslatt. Heller ikke ved denne hendelsen var det opprettet noen sak. I oppdragsloggen framgikk det at personen var dimmitert etter "en tur i arresten".

Spesialenhetens etterforskning har vist at det ofte er ulikt syn hos ledelsen og hos operative mannskaper om nødvendigheten av å skrive rapport. En representant fra politidistriktets øverste ledelse oppga i en sak at det var instruert om at det alltid skulle skrives rapport

Synspunktet om at det ikke er behov for å skrive rapport etter ransaking når ingenting er tatt i beslag, er anført av tjenesteperson i saker fra flere politidistrikt.

når tvangsmidler var benyttet. En av tjenestepersonene forklarte at det ikke var noen kultur i politidistriktet for å skrive rapport når ingenting var tatt i beslag. Hans vurdering var at det må foretas en skjønsmessig vurdering av viktigheten av å skrive rapport.

Synspunktet om at det ikke er behov for å skrive rapport etter ransaking når ingenting er tatt i beslag, er anført av tjenesteperson i saker fra flere politidistrikt. Det å unnlate å skrive rapport om en ransaking er åpenbart ikke i samsvar med straffeprosessloven. Spesialenheten mener mangelfull rapportering medfører risiko for at det ransakes i situasjoner hvor vilkårene ikke er til stede. Spesialenheten har i flere av sakene påpekt at det anses tvilsomt om det i de aktuelle situasjonene har vært et tilstrekkelig mistankegrunnlag. Mangelfull rapportering gjør det vanskelig å kontrollere at tvangsmidler benyttes som forutsatt av lovgiver.

■

Fotografering/ filming av politiets tjenestehandlinger

Spesialenheten for politisaker har i løpet av de siste årene mottatt flere saker som gjelder politiets opptreden mot privatpersoner som filmer eller fotograferer politiets tjenesteutøvelse.

*Tekst: Juridisk rådgiver Camilla Lie,
Spesialenheten for politisaker*

Det er i utgangspunktet tillatt å fotografere/filme på offentlig sted. Uten samtykke fra den avbildede kan imidlertid ikke bilder av personer gjengis eller vises offentlig, jf. åndsverkløven § 45c. Fra kravet om samtykke er det i åndsverksloven gitt flere unntak, blant annet dersom avbildningen har aktuell og allmenn interesse, avbildningen av personen er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet, eller når bildet gjengir forsamlinger, folketog i friluft eller forhold eller hendelser som har allmenn interesse. Det er videre lagt til grunn av Datatilsynet at et bilde av en identifiserbar person er en personopplysning og at offentliggjøring av bilder derfor må være i tråd med personopplysningsloven.

Politiet kan etter dette ikke på generelt grunnlag nekte eller gripe inn dersom deres tjenestehandlinger filmes eller fotograferes. I det følgende vil det gis eksempler på når og med hvilke midler politiet kan gripe inn overfor fotografen.

Etter politiloven kapittel II kan politiet blant annet gripe inn for å stanse forstyr-

relser av offentlig ro og orden og ivareta enkeltpersoners og allmennhetens sikkerhet. Politiet må derfor kunne gi pålegg om at filming opphører som ledd i utførelse av deres ordens- og sikkerhetsoppgaver. Det antas imidlertid at filming/fotografering sjelden vil innebære forstyrrelse av offentlig ro og orden, eller true enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet. Mer nærliggende vil det være å gi pålegg om å stanse filmingen eller fotograferingen hvis den gjennomføres på en måte som representerer straffbar opptreden, jf. politiloven § 7 første ledd nr. 3.

Dersom selve filmingen foregår på en lovlig måte, men politiet frykter at opptaket/bildene vil brukes på en ulovlig måte, vil politiet kunne gi pålegg om å stanse filmingen med hjemmel i politiloven § 7 første ledd nr. 3, som gir politiet kompetanse til å gripe inn også for å avverge lovbrudd. For å gjøre bruk av et slikt preventivt inngrep, kreves imidlertid at faren for lovbrudd er konkret og nærliggende (Auglend, Mæland og Røsandhaug, Politirett (2. utg.)).

Spesialenheten behandlet i 2008 en sak der politiets trafikkontroll og illeggelse av forelegg ble fotografert. Politiet oppfattet at fotografen tok bilder av det som ble skrevet i foreleggene, og fotografen ble på denne bakgrunn tilsnakket og bedt om å stanse fotograferingen. Han ble videre bedt om å vise og eventuelt slette bilder han hadde tatt dersom disse viste teksten i utferdigede forelegg. Fotografen nektet å vise/slette bildene. Han ble innbrakt til arrest og ilagt et forelegg for unnlatelse av å etterkomme politiets pålegg. Politiet mente at fotografen hadde blandet seg inn i politiets arbeid, blant annet ved å ha tatt bilder over skulderen til en tjenesteperson som skrev ut forelegg. Spesialenheten la til grunn at opplysningene i foreleggene som ble utskrevet under trafikkkontrollen var av en slik karakter at tjenestepersonene hadde taushetsplikt om forholdene. Ettersom det oppsto mistanke om at mannen hadde tilegnet seg opplysninger fra foreleggene gjennom fotografering, måtte det ligge innenfor politiets håndhevelse av politiloven § 2 å sikre at de taushetsbelagte opplysningene ikke ble gjort tilgjengelig for ham eller andre. Pålegget om at han skulle avstå fra videre fotografering og om å få se innholdet på fotoapparatet ble ansett å ligge innenfor politiets fullmakter.

Et pålegg om å slette opptak eller bilder av politiets tjenestehandlinger vil være et sterkere middel enn et pålegg om å stanse filmingen/fotograferingen. Politiloven gir ingen angivelse av hvilke pålegg politiet kan gi for å utføre sine oppgaver, og det kan derfor i alminnelighet ikke legges til grunn at politiet er forhindret fra å gi pålegg om sletting. Avgjørelsen av om politiet kan pålegge sletting av opptak eller bilder vil imidlertid avhenge av om det i det konkrete tilfellet er et nødvendig og forholdsmessig inngrep, jf. politiloven § 6 annet ledd.

Spesialenheten behandlet i 2011 en sak der flere polititjenestepersoner gjennomførte trening med narkotikahund og ble oppmerksom på en person som filmet dem med et mobilkamera. En polititjenesteperson ba fotografen om å stanse filmingen og oppfordret vedkommende til å slette opptaket. Tjenestepersonen forklarte at han ville at opptaket skulle slettes fordi han ikke ønsket å bli eksponert på internett. Spesialenheten la til grunn at fotografen ikke var forhindret fra å filme det han observerte på et offentlig sted, og at politiets adgang til å pålegge stansing av filmingen og sletting av opptaket må vurderes konkret. Spesialenheten uttalte at selv om det som utgangspunkt ikke er adgang til gjengivelse av fotografi som avbilder enkeltpersoner uten vedkommendes samtykke, gir ikke dette uten videre adgang til å pålegge sletting. I det foreliggende tilfellet mente Spesialenheten at politiet ikke hadde adgang til å foreta et slikt inngrep.

I en nylig avgjort sak ble en person stanset av politiet i en trafikkontroll. Han åpnet bilvinduet på førersiden noen centimeter og leverte førerkort og vognkort gjennom vindussprekken, men ga uttrykk for at han ikke ville svare på spørsmål fra politiet. Han hadde et kamera montert på dashbordet i bilen. Kameraet var rettet mot vinduet på førersiden. Politiet oppfattet at personen var så opptatt av kameraet at politiet ikke fikk samtalt med ham om kontrollen, og han ble bedt om å slå av kameraet, noe han nektet. Han ble av politiet fortalt at det var forbudt å filme politiet så lenge det var forstyrrende for deres arbeid. Politiet påla ham å slette innholdet på filmen, noe han ikke etterkom. Spesialenheten bemerket at det nok ikke forelå rettslig grunnlag for pålegget om å slette opptaket, men fant at det ikke var avgjørende for spørsmålet om straffansvar for tjenestemannen.

Politiet vil kunne ta beslag i opptak som er gjort dersom det antas å ha betydning som bevis for et straffbart forhold, jf. straffeprosessloven § 203.

Selve filmingen eller fotograferingen vil være straffbar dersom den for eksempel representerer en ordensforstyrrelse, skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs adferd som krenker en annens fred, eller den hindrer politiets utførelse av tjenesten. Videre er overtredelse av åndsverkloven § 45c straffesanksjonert. Det vil også kunne være straffbart som ærekrenkelse å distribuere eller offentliggjøre bilder.

Internasjonalt samarbeid 2013

NORDISK SAMARBEID

Etter invitasjon fra direktøren for Den Uafhængige Politiklagemyndigheden (DUP), besøkte fem av Spesialenhetens ansatte DUP i januar 2013. Spesialenheten og DUP har tilnærmet likt etterforskningsmandat. DUP hadde på det tidspunktet kun vært i virksomhet i ca et år. DUP ønsket å utveksle erfaring med Spesialenheten som etter hvert har 9 års erfaring med etterforskning av tilsvarende saker. Spesialenheten redegjorde for etterforskning av skytesaker, dødsfall i arrest og bilforfølgelsessaker. I tillegg orienterte Sjefen for Spesialenheten og direktøren for DUP om organisering, rekruttering, kompetanseutvikling og kommunikasjon med publikum og media.

Etter møtet i januar var det enighet om å invitere etterforskere og jurister fra DUP til Spesialenhetens fagsamling i juni 2013. Det ble planlagt temaer for fagsamlingen som var kompetansegivende for både DUP's og Spesialenhetens ansatte. Det kom åtte personer fra DUP til fagsamlingen hvor blant annet rekonstruksjon som etterforskningsmetode, dødsfall i arrest og erfaring fra utvalgte saker sto på dagsorden.

EUROPARÅDET

Europarådet holdt 22.-23. april 2013 en rundebordskonferanse i Tbilisi, Georgia, med tittel "Independent Investigation Mechanisms of Serious Human Rights Violations by Law-enforcement Officials". Konferansen er en del av Europarådet

og EUs felles program: Reinforcing the fight against ill-treatment and impunity in the South Caucasus, Moldova and Ukraine. Spesialenheten ble bedt om å delta for å holde et innlegg om den norske ordningen for etterforskning av straffesaker mot ansatte i politiet i en sesjon med tittel "Complaints handling agencies in Europe and other jurisdictions (Composition, jurisdiction, modus operandi, challenges)".

EUROPARÅDETS

TORTUROVERVÅKNINGSKOMITÉ (CPT)

Spesialenheten ble i februar 2013 kontaktet av CPT's sekretariat med forespørsel om en av enhetens ansatte kunne delta ved komiteens ad hoc besøk i Portugal. CPT skulle ved besøket blant annet undersøke nærmere portugisiske myndigheters etterforskning av en påstand om ulovlig maktbruk fra en polititjenesteperson. CPT henvendte seg til Spesialenheten for å finne frem til en person med erfaring fra etterforskning av slike saker. Vedkommende skulle etter retningslinjene for CPT's arbeid delta som privatperson og være fagekspert sammen med noen av CPT's faste medlemmer ved landbesøket.

Etterforskningsleder Helle Gulseth ble engasjert av CPT til å delta på besøket i Portugal i mai 2013. Informasjon om besøket, CPT's rapport og portugisiske myndigheters svar finnes på Europarådets hjemmeside (<http://www.cpt.coe.int/documents/prt/2013-11-26-eng>).

htm). Det fremgår her at CPT etter grundige undersøkelser er kritiske til hvordan den konkrete hendelsen ble etterforsket og at undersøkelsene har gitt grunn til bekymring for hvordan informasjon om slike saker håndteres av involverte myndigheter. Portugisiske myndigheter har i sitt svar til CPT sagt seg enige i kritikken og redegjort for tiltak som skal forbedre saksbehandlingen.

EUROPEAN PARTNERS AGAINST CORRUPTION (EPAC)

Spesialenheten har siden 2006 deltatt i EPAC, og den årlige konferansen ble holdt i november i Polen. Tema for konferansen var bl.a. antikorrupsjonarbeid i EU og Europarådet, i politiet og i offentlig forvaltning.

BESØK FRA DET RUSSISKE INNENRIKSDEPARTEMENTET

En delegasjon fra det russiske Innenriksdepartementet besøkte i desember 2013 Norge og ba blant annet om et møte med Spesialenheten. I delegasjonen deltok personer med ansvar for etterforskning av straffbare tjenestehandlinger begått av polititjenestepersoner. Spesialenheten for politisaker mottok delegasjonen samt to ansatte ved den russiske ambassaden i Norge i enhetens lokaler i Oslo. Spesialenheten redegjorde for organisering, rekruttering og saksportefølgje og fikk informasjon om russiske myndigheters arbeid med straffesaker mot politi samt sikkerhetsspørsmål knyttet til russisk politi.

Den Uafhængige Politiklage- myndigheden (DUP)

Politiklagemyndigheden har til oppgave å etterforske straffbare forhold begått av polititjenestepersoner i tjenesten samt saker om personer som har dødd eller er kommet alvorlig til skade som følge av politiets inngripen, eller mens vedkommende var i politiets varetekt. Politiklagemyndigheden har videre til oppgave å behandle og treffe avgjørelse i saker hvor det er klaget over polititjenestepersoners adferd.

Politiklagemyndighetens behandling av den enkelte sak avhenger av om det er en anmeldelse av straffbart forhold eller en klage over polititjenestepersoners adferd.

Den norske og den danske ordningen har mange likhetstrekk, men skiller seg på to punkter: DUP har i motsetning til Spesialenheten ikke påtalekompetanse, men sender ferdig etterforskede saker med sitt forslag til vedtak til statsadvokaten. DUP har i motsetning til Spesialenheten ansvar for å behandle forvaltningsrettslig klager på politiets adferd.

Ledelse i **politiet**

Politiet er i endring. Spesialenheten har valgt ikke å ha noe standpunkt til behovet for strukturelle endringer i politiet. Selv om politiets organisering og tilgang til ressurser vil kunne være et forhold av betydning i saker hos enheten, antas disse faktorene i liten grad å påvirke muligheten for at ansatte i politiet begår straffbare handlinger. Spesialenhetens erfaringer tilsier at en mer engasjert og tydelig daglig ledelse er den faktoren som best vil kunne forebygge at det begås straffbare handlinger av ansatte i politiet og påtalemyndigheten.

Mange ansatte i politiet har vært etterforsket av Spesialenheten for å ha søkt etter informasjon i politiets registre uten at det var en tjenestelig grunn for søket. De som har vært avhørt om slike søk har – nesten uten unntak – forklart at det ved tjenestestedet har vært akseptert at registrene har vært brukt til å søke etter informasjon uten at dette har hatt en tjenestelig begrunnelse. Kan det aksepteres at ledere i politiet lar være å gripe inn i forhold til ansatte som opptrer ureglementert? Er det riktig av ledere å se på misbruk av politiets registre som et bagatellmessig forhold når saker som fremmes for domstolen fører til domfellelse for brudd på tjenesteplikkt?

Spesialenheten har i flere saker som gjelder dødsfall og andre hendelser i arrest funnet grunn til å reise kritiske spørsmål til måten inspeksjoner av arrestanter har vært gjennomført på. Spørsmålene har vært stilt med grunnlag i blant annet bildeopptak og loggføringer. Det er vanskelig å tro på at det kun var den natten en person døde i arresten at inspeksjonene ikke ble utført i tråd med regelverket. Det er en lederoppgave å påse at instruksjoner overholdes. Flere saker Spesialenheten har behandlet gir et inntrykk av at

politiledelsen har vært for lite opptatt av ansvarsforhold, rutiner og opplæring av mannskaper som tjenestegjør i arresten.

En rekke tjenestepersoner i politiet er domfelt for så alvorlige handlinger at de i tillegg til ubetinget fengselstraff har vært fradømt sine stillinger. Et fellestrekk for mange av sakene er at Spesialenheten under etterforskningen har blitt gjort kjent med at det lenge, og i noen tilfelle i mange år, har vært faresignaler og alvorlige bekymringer knyttet til måten disse personene har utøvd sin tjeneste på. Ledere har allikevel ikke iverksatt undersøkelser eller grepet inn. Spesialenheten har også etterforsket hendelser hvor publikum overfor politiledere har dokumentert sin bekymring for en tjenestepersons opptreden, uten at dette har ledet til noen form for oppfølging. De anklagede tjenestepersonene har ikke en gang vært gjort kjent med publikumsklagen. Ledere må ta negative opplysninger om sine medarbeidere på alvor og undersøke om det er nødvendig med tiltak.

Saker i Spesialenheten viser at ledelsens direktiver ikke alltid følges opp. Et eksempel på dette er etterlevelsen av straffeprosesslovens krav til rapport etter

personransaking. Selv om det er på det rene at ledelsen i flere politidistrikt har understreket viktigheten av dette til egne mannskaper, følges direktivene ikke alltid opp. Som begrunnelse oppgis at det synes unødvendig å skrive rapport når det ikke er gjort funn. Spesialenhetens inntrykk er at politiledere i noe grad resignerer og aksepterer at det utvikles en praksis som ikke er i samsvar med lovgivningen.

Hvilke krav bør politiet stille til sine ansatte når det kommer til viljen og evnen til å tilegne seg kunnskap? En politileder som ble etterforsket av Spesialenheten i sammenheng med anklager om å ha utvist grov uforstand i tjenesten ved gjennomføringen av et naturskadeskjønn, oppga at han var kjent med at det var utarbeidet en veileder som beskrev hvordan han skulle gå fram i arbeidet, men han hadde ikke funnet grunn til å sette seg inn i den. Spesialenheten mener at ansatte i politiet må forventes å ha kjennskap til de regler, retningslinjer og sentrale direktiv som er styrende for den tjenesten de skal utføre. Det vil være et lederansvar å påse at de har det.

■

Saksbehandling i to nivåer

Spesialenheten er en etterforsknings- og påtaleenhet. Virksomheten styres av straffeprosessloven, påtaleinstruksen og direktiver fra Riksadvokaten. Saksbehandlingen skjer i to nivåer. Sjefen for Spesialenheten skal ikke delta i eller gi detaljerte føringer for etterforskningsavdelingenes arbeid.

ETTERFORSKINGS-AVDELINGENE

1

Mottak av anmeldelse/sak

Spesialenheten mottar anmeldelse fra privatpersoner, advokater eller fra politidistrikt. I noen tilfeller oppretter Spesialenheten selv sak for eksempel på bakgrunn av medieoppslag.

I følge straffeprosessloven er det obligatorisk etterforskning i saker hvor en person er død eller alvorlig skadet som følge av en tjenestehandling, eller mens personen var tatt hånd om av politi eller påtalemyndighet.

2

Undersøkelser

Spesialenheten foretar undersøkelser for å vurdere om det er rimelig grunn til å iverksette etterforskning. Ofte vil anmelder bli avhørt for å utdype anmeldelsen. Dokumentasjon hos politiet som oppdragslogg for en hendelse eller lyd- og videomateriale fra arresten innhentes. Dersom det finnes en «speilsak» hos politiet – dvs en straffesak mot den som anmelder politiet til Spesialenheten – vil dokumenter fra denne saken som regel bli innhentet.

3

Etterforskning

Spesialenheten har adgang til å benytte alle lovlige etterforskningsmetoder. Bevisinnhenting i Spesialenhetens saker skjer først og fremst ved avhør av anmelder, vitner og mistenkte. I noen saker er det grunnlag for ransaking, pågrepelse og varetektsfengsling. I de fleste saker vil det være innhentet dokumentasjon som ledd i de innledende undersøkelser. Ut over det kan det for eksempel være relevant å foreta åstedsundersøkelser, innhente medisinske vurderinger, beslaglegge telefon eller pc og innhente logger for bruk av politiets registre.

4

Skriflig innstilling til Sjefen for Spesialenheten

Når en sak anses tilstrekkelig opplyst, sendes saken til Sjefen for Spesialenheten med en skriflig innstilling. Innstillingen skrives av en av avdelingens fast ansatte jurister eller av en av advokatene på verv.

SJEFEN FOR SPESIALENHETEN

1

Skrifflig begrunnet vedtak i alle saker

Sjefen for Spesialenheten avgjør alle enhetens saker (unntatt saker hvor påtalespørsmålet avgjøres av Kongen i statsråd eller Riksadvokaten). I alle saker – også saker som henlegges uten etterforskning – fattes et skrifflig begrunnet vedtak. I vedtaket redegjøres det for hva som er anmeldt, hvilke undersøkelser/etterforskning Spesialenheten har foretatt, hvilket faktum som legges til grunn og en juridisk vurdering av forholdet. Vedtaket skrives av en av juristene hos Sjefen for Spesialenheten.

2

Henleggelse

Dersom det ikke er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold begått i tjenesten, henlegges saken uten etterforskning i henhold til straffeprosessloven § 224. Er saken etterforsket og bevisene med styrke taler mot at det er begått en straffbar handling, henlegges saken som intet straffbart forhold anses bevist. Dersom faktum ikke kan klarlegges tilstrekkelig, eller det er tvil om de objektive eller subjektive straffbarhetsvilkår er oppfylt, henlegges saken etter bevisets stilling.

3

Positiv påtaleavgjørelse

Når vilkårene for straff er til stede utferdiges forelegg, påtaleunnlattelse eller tiltale. I tråd med god påtaleskikk skal det ikke tas ut tiltale med mindre man er overbevist om straffskyld og at denne vil kunne bevises for en domstol.

4

Administrativ vurdering

Spesialenheten skal sende saken til berørt politimester, sjef for vedkommende særorgan eller annen rett instans dersom det gjennom anmeldelse eller ved enhetens etterforskning er kommet frem forhold som tilsier at saken bør vurderes administrativt, jf. påtaleinstruksen § 34-7. Se mer på side 40.

5

Underretning til sakens parter

Vedtaket sendes sakens parter (som regel anmelder og anmeldte tjenestepersoner) og politimesteren i det aktuelle distriktet. Politidirektoratet får oversendt saken dersom saken berører direktoratets ansvarsområde. Politidirektoratet får kopi av vedtak i saker sendt til administrativ vurdering.

6

Klage til Riksadvokaten

Spesialenhetens avgjørelser kan påklages til Riksadvokaten.

Statistikk 2013

REGISTRERTE ANMELDELSER

ANMELDERE (kjønnsfordeling)

76%

24%

HVEM ER ANMELDERE?

Fornærmet

70%

Andre (f.eks. vitner)

8%

Politidistriktet selv

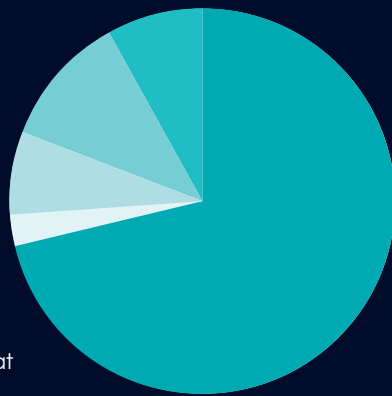
12%

Fornærmet v/advokat

7%

Spesialenheten selv

3%

ANTALL AVHØR (påtaleavgjorte saker)

1243 (2012)   **1323** (2013)

HVEM ER ANMELDT / MISTENKT?

IKKE RIMELIG GRUNN TIL Å ETTERFORSKE

Spørsmålet om det skal iverksettes etterforskning er av skjønnsmessig karakter. I følge straffeprosessloven § 224 foretas etterforskning når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige. Ved vurderingen av om det er rimelig grunn til å iverksette etterforskning, vil sentrale momenter være sannsynligheten for at det har funnet sted en eller flere straffbare handlinger, hvor alvorlige de eventuelle straffbare handlinger antas å være og en konkret saklighetsvurdering.

30%
(2011)

43%
(2012)

40%
(2013)

Spesialenheten har en lav terskel for å iverksette etterforskning. At Spesialenheten henlegger mellom 30 til 40 % av sakene uten etterforskning skyldes blant annet at mange anmeldelser gjelder fullt ut lovlige tjenestehandlinger og at en del anmeldelser er klart usaklige eller helt uten begrunnelse. Spesialenheten mottar også anmeldelser hvor anmelder åpenbart har som motiv å hindre politiets arbeid i en pågående etterforskning. Selv om saken henlegges uten etterforskning, er det som regel gjort en del undersøkelser og det skrives et skriftlig begrunnet vedtak.

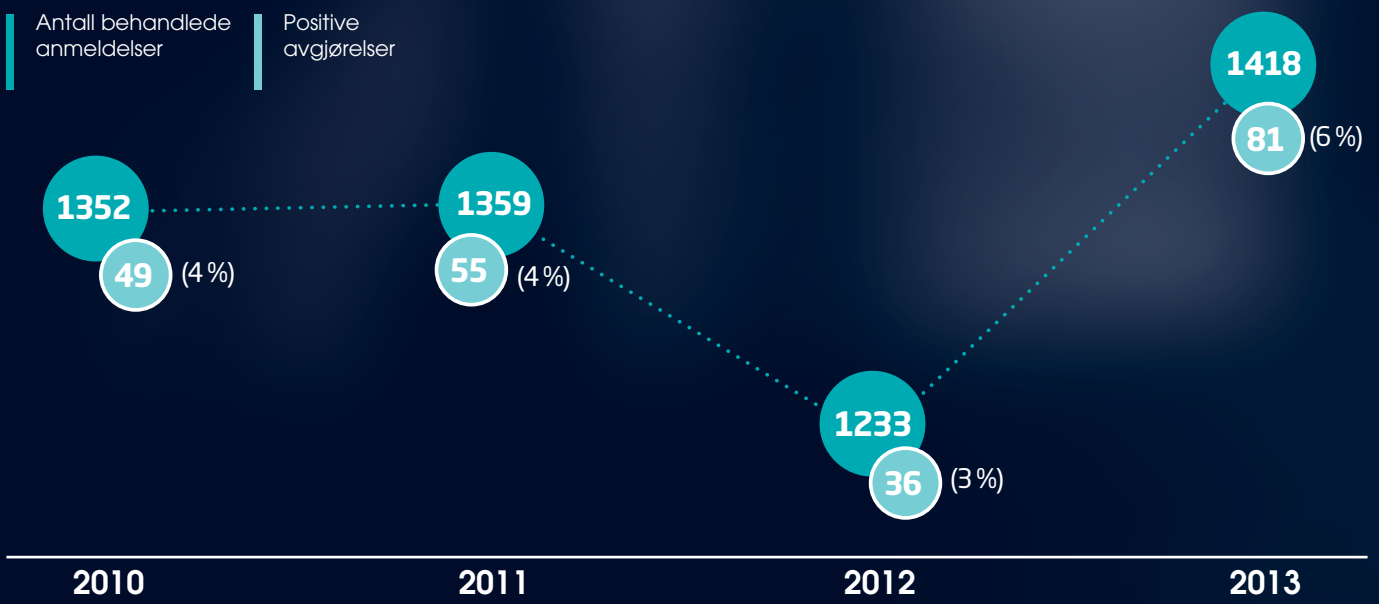

Statistikk 2013

POSITIVE PÅTALEAVGJØRELSE

Antall behandlede
anmeldelser

Positive
avgjørelser

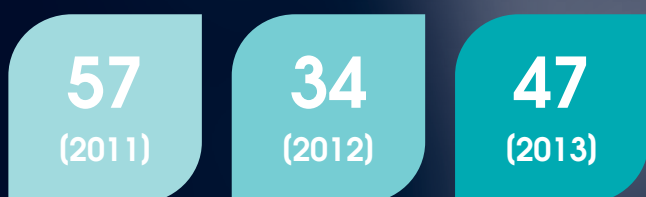
I 2013 ble det i 81 av 1418 behandlede anmeldelser reagert med forelegg eller tiltale (6 %). Det var i alt 14 personer og 3 foretak som ble ilagt en straffreaksjon. Oslo politidistrikt ble i 2013 ilagt foretaksstraff 2 ganger. Sakene er nærmere omtalt på side 32-35.

Spesialenheten må som påtalemyndighet avgjøre saker i samsvar med rammer som følger av lovgivning og rettspraksis. Politiet har gjennom lovgivningen vide fullmakter, blant annet til å bruke makt for å gjennomføre tjenesteoppdrag.

Både lovgiver og domstolene har slått fast at politiet skal ha et bredt rom for feilvurderinger før straff kommer til anvendelse på en ellers lovlig tjenestehandling.

For saker som gjelder maktbruk i forbindelse med pågripelse, kreves for straffansvar at handlingen var unødvendig og ubetinget utilbørlig. Straffansvar skal vurderes ut i fra tjenestepersonens oppfatning av situasjonen der og da.

ADMINISTRATIVE VURDERINGER

(Saker sendt politimester eller sjef for særorgan)

Nærmere omtale av saker sendt til administrative vurderinger, se side 40-43.

SAKSBEHANDLINGSTID (dager)

Spesialenhetens mål er at gjennomsnittlig saksbehandlingstid ikke skal overskride 150 dager.

KLAGER TIL RIKSADVOKATEN

Riksadvokaten har i 2013 behandlet **168** klager over Spesialenhetens avgjørelser.

Spesialenhetens vedtak opprettholdes i **166** av sakene. I to saker har Riksadvokaten omgjort Spesialenhetens henleggelsesbegrunnelse.

Andelen klager utgjør **17%** av påtaleavgjorte saker i 2013.

Positive påtaleavgjørelser 2013

Her følger en oversikt over saker som i 2013 er avgjort av Spesialenheten med positiv påtaleavgjørelse. Oversikten inneholder tiltaler og forelegg.

TILTALER

Straffeloven § 257, jf. § 258

- Spesialenheten for politisaker tok i mars 2013 ut tiltale mot en polititjenesteperson for grovt tyveri. Grunnlaget var at han hadde tatt en bærbar pc som var beslaglagt i en straffesak fra beslagsrommet på politihuset. Han ble også tiltalt for overtredelse av straffeloven § 325 nr. 5 for å ha gitt pc'en videre til en annen. Tjenestepersonen ble i tingretten dømt for tyveri og frifunnet for overtredelse av straffeloven § 325 nr. 5. Saken er berammet for ankebehandling i lagmannsretten i mars 2014.

Straffeloven § 276b, jf. § 276a mv.

- En person ble i juni 2013 tiltalt for ti tilfeller av grov korrupsjon, sju tilfeller av grovt bedrageri, ett tilfelle av grovt tyveri, og to tilfeller av brudd på våpenlovgivningen. Forholdene hadde sammenheng med tiltaltes arbeid i politiet, og et etterfølgende tilsetningsforhold i NAV. Dom i tingretten ble avsagt i desember 2013. Tiltalte ble da domfelt for åtte tilfeller av korrupsjon, åtte tilfeller av grovt bedrageri, ett tilfelle av tyveri og to overtredelser av våpenlovgivningen. Straffen ble satt til fengsel i 1 år og 6 måneder. Han ble videre dømt til å erstatte flere av de fornærmede deres økonomiske tap samt å tåle inndragning av våpen og ammunisjon. Tingrettens dom er anket til lagmannsretten.

Våpenloven mv.

- Spesialenheten for politisaker tok i oktober 2013 ut tiltale mot en tidligere ansatt i politiet for flere tilfeller av ulovlig erverv, innehav og oppbevaring av våpen og ammunisjon. Tiltalen gjelder også falsk forklaring og å ha opptrådt på en måte som er egnet til å svekke tilliten til stillingen som politi. Hovedforhandling er berammet i februar 2014.

FORELEGG

Overtredelse av vegtrafikkloven

- En polititjenesteperson ble 12. februar 2013 ilagt forelegg på kr. 12 000 for uaktsom kjøring, jf. vegtrafikkloven § 3. Han hadde under kjøring med en sivil tjenestebil ikke oppdaget at forankjørende motorvogn hadde stanset for rødt lys og kjørte inn i den bakfra. Involverte personer ble påført mindre skader. Forelegget er vedtatt.
- En polititjenesteperson ble 14. mai 2013 gitt et forelegg på kr. 5 000 for uaktsom kjøring. Han hadde under utrykningskjøring kollidert med et annet kjøretøy i et lysregulert vegkryss. Han brukte under kjøringen blålys, men ikke sirene. Spesialenheten la til grunn at han hadde kjørt inn i krysset på rødt, eller akkurat i det lyset skiftet til grønt, og at han etter forholdene hadde holdt for høy hastighet. Forelegget er vedtatt.

- Føreren av en lastebil ble 10. mai 2013 gitt et forelegg på kr. 3 000 for å ha fylt ut skiven i ferdskrивeren på en lastebil på mangelfullt vis. Spesialenheten etterforsket en kollisjon mellom lastebilen og en politibil. Det ble ikke konkludert med at noen av førerne kunne straffes for uaktsom kjøring. Saken ble for begges del henlagt etter bevisets stilling. Føreren av lastebilen har vedtatt forelegget.

- Føreren av en privatbil ble 22. mai 2013 gitt et forelegg på kr. 8 000 for uaktsom kjøring i det han ikke hadde overholdt regler om vikeplikt ved skifte av kjørefelt. Han hadde glemt å se i speilet da han skiftet kjørefelt og kolliderte med en politibil. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 24. juli 2013 gitt et forelegg på kr. 5 000 for uaktsom kjøring. Han kjørte under utrykning inn i et lysregulert vegkryss mot rødt lys og kolliderte inne i krysset med en trikk. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 14. oktober 2013 gitt et forelegg på kr. 7 000 for uaktsom kjøring. Han kolliderte med føreren av en moped inne i et lysregulert vegkryss. Begge førerne kjørte inn i krysset med grønt lys og tjenestepersonen hadde inn i krysset vikeplikt for mopedføreren. Mopedføreren ble lettere ska-

det. Polititjenestepersonen måtte også tåle tap av førerretten for et tidsrom av 3 måneder. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 31. oktober 2013 gitt et forelegg på kr. 7 000 for uaktsom kjøring. Føreren fikk melding om et oppdrag og la seg over i venstre kjørefelt for å ta en u-sving ved et gangfelt. Ved feltskiftet ble politibilen påkjørt bakfra av et kjøretøy som allerede befant seg i kjørefeltet. Hendelsen førte til store materielle skader på tre kjøretøy. Polititjenestepersonen kjørte ikke utrykning. Det ble ikke benyttet sirene eller blålys for å varsle andre trafikanter. Forelegget er ikke vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 1. november 2013 gitt et forelegg på kr. 7 000 for uaktsom kjøring. Hun fikk i oppdrag å bistå politiet i en annen by og operasjonssentralen besluttet utrykningskjøring for å komme dit. På veg inn i en rundkjøring kjørte polititjenestepersonen med for høy hastighet og kjørte inn i et sivilt kjøretøy som lå foran henne i vegbanen. Det oppstod personskaade. Forelegget er vedtatt.

- To polititjenestepersoner ble 19. desember 2013 gitt forelegg på hhv. kr. 4 200 og kr. 5 200 for å ha overtrådt vegtrafikklovgivningen. De kjørte hver sin

tjenestebil over en bro mot skiltet kjøretning. I det de var midt på brua kom det to privatbiler i motsatt kjøretning. I stedet for å rygge tilbake og gi fri vei, satte den ene polititjenestepersonen på blålys og ba om fri vegbane. Da føreren av en av de møtende bilene skulle rygge, oppsto et uhell. Polititjenestepersonene var på veg til skytetrening. Det var i situasjonen ikke grunnlag for at politiet kunne fravike alminnelige trafikkregler og be om fri vegbane. Foreleggene er vedtatt.

Annet

En tidligere ansatt i politiet ble 11. mars 2013 gitt forelegg på kr. 8 000 for overtreddelse av straffeloven § 190a, § 325 og § 390a. Hun erkjente at hun over en periode hadde bedrevet telefonsjikaner mot to menn. Telefonabonnementet som ble benyttet var opprettet ved misbruk av opplysninger som hun hadde tilgang til gjennom stillingen i politiet. Hun hadde på grunn av sin opptreden mistet stillingen i politiet og var på tidspunktet for påtaleavgjørelse uten inntekt, fast stønad eller formue. Forelegget er vedtatt. (forts.)

Positive påtaleavgjørelser 2013

FORETAKSSTRAFF

Grov uforstand i tjenesten

- Romerike politidistrikt ble 28. januar 2013 ilagt et forelegg på kr. 50 000 for å ha utvist grov uforstand i tjenesten. En person anmeldte ansatte i Romerike politidistrikt for at de hadde foretatt en ulovlig ransaking og tatt beslag i ting fra hans bolig uten at han var gjort kjent med det. Spesialenheten etterforsket anmeldelsen og fant at politiet ikke hadde opptrådt i samsvar med straffeprosessloven i etterforskningen av personen. Selv om politiet hadde vært inne i boligen og tatt med seg beslag derfra, var det ikke opprettet en egen straffesak og skrevet rapport om ransakingen. Personen ble først, da han selv tok kontakt med politiet, gjort kjent med hva som hadde skjedd. Spesialenheten fant ikke grunnlag for å straffe noen enkelt ansatt i politiet. Forelegget er vedtatt.

- Oslo politidistrikt ble 14. mai 2013 ilagt et forelegg på kr. 80 000. Oslo politidistrikt varslet i desember 2012 Spesialenheten om at en person som hadde sonet bøtstraff hadde sonet 90 dager for mye. Politidistriktet oppga at bakgrunnen for saken var at personen i 2005 hadde vedtatt et forelegg på kr. 56 000, subsidiært 20 dagers fengsel. Ved en teknisk utregningsfeil i saksbehandlingssystemet ble det i melding til Statens innkrevningsentral (SI) ført at antall subsidiære

dager var 112. Spesialenheten etterforsket hendelsen og konkluderte med at det var grunnlag for foretaksstraff. Spesialenheten viste særlig til at politidistriktet etter at melding var sendt til SI ble varslet av Justisdepartementet om feilen i antall subsidiære dager. Politidistriktet sviktet allikevel i å rette opp feilen. Forelegget er vedtatt.

- Oslo politidistrikt ble 19. august 2013 ilagt et forelegg på kr. 80 000 for overtreddelse av straffeloven § 325 for alvorlige mangler ved driften av lokalt fotoregister. Spesialenheten iverksatte våren 2011 etterforskning av mulige lekkasjer fra Oslo politidistrikt etter at bilder fra fotoregisteret hadde havnet på russiske nettsider. Etterforskningen avdekket klare svakheter ved driften av fotoregisteret. Spesialenheten utvidet etterforskningen til også å gjelde driften av fotoregisteret. Oslo politidistrikt har valgt å ha sitt eget manuelle fotoregister, selv om Kripos driver et nasjonalt digitalt fotoregister som alle politidistrikt har tilgang til. Spesialenhetens etterforskning avdekket at det i politidistriktet ikke fantes noe personlig eller funksjonelt ansvar for hjemmekontroll før bilder ble lagt inn i fotoregisteret. I tillegg var det dårlige rutiner for å slette fotografier fra registeret der det ikke lenger var hjemmel for å oppbevare dem. Spesialenheten la til grunn at driften innebar brudd på påtaleinstruksen og at

den ga risiko for at registeret inneholdt fotografier som ikke skulle ha vært der. Det ble også lagt vekt på at gjennomføringen av fotofremvisningene ga stor risiko for at sensitive personopplysninger tilkom uvedkommende. Det ble framhevet at ledelsen i Oslo politidistrikt manglede overordnet styring og kontroll med driften av et register som politidistriktet selv hadde anført var av stor betydning i arbeidet med oppklaringen av straffesaker. Boten ble satt til kr. 80 000. Forelegget er vedtatt.

- Søndre Buskerud politidistrikt ble 4. november 2013 ilagt et forelegg på kr. 80 000 for overtredelse av straffeloven § 325. En asylsøker som var sendt ut av Norge anmeldte tjenestepersoner ved Søndre Buskerud politidistrikt for tortur og/eller nedverdiggende behandling etter at han i august 2012 ble lenket fast med håndjern i celleveggen i sentralarresten i Drammen. På bakgrunn av opplysningene i anmeldelsen besluttet Spesialenheten å iverksette etterforskning. Politiet gjennomførte i august 2012 en samordnet aksjon rettet mot afghanske borgere med ulovlig opphold i landet. Etter at asylsøkeren var innsatt i arrest dunket han hodet mot celleveggen til han blødde. Han ble derfor påsatt håndjern og lenket fast i veggen slik at han ikke fikk mulighet til å skade seg ytterligere. Det fremgikk ikke av politiets

logger hvem som besluttet fastlenking eller hvor lenge han satt fastlenket. Sentralarresten i Drammen inneholdt 18 celler hvorav 4 celler hadde en innretning hvor det var mulig å lenke fast arrestanter til veggen. Innretningen besto av to metallringer fastmontert til metallplater som var festet i celleveggen. Avstanden mellom ringene var ca 150 cm og var plassert ned mot gulvet. Den innsatte ble ved bruk av veggfestene plassert på to madrasser med ryggen mot veggen, og enten festet til det ene veggfestet med ett håndjernsett, eller ved at armerne blir festet til hvert sitt veggfeste med to håndjernsett. Veggfestene ble benyttet flere ganger årlig. Spesialenheten la til grunn at fastlenking av arrestanter var godkjent av ledelsen i politidistriktet blant annet for å forhindre selvskading. Innretningen og bruken av denne hadde eksistert siden 1999. Ut fra etterforskningsresultatet ble det lagt til grunn at retningslinjer for bruken av veggfestene ikke har vært nedfelt skriftlig før Spesialenheten iverksatte sin etterforskning. Det ble lagt til grunn at det var tillagt operasjonsleder å ta beslutningen om arrestanter skulle lenkes fast, men at det ikke var klare retningslinjer for rapportering eller registrering av bruken. Det har videre vært retningslinje at tilsyn med fastlenkede arrestanter skulle gjennomføres ved at celledøren sto åpen og at bilde fra kameraovervåking fra cellen skul-

le vises på storskjerm på operasjonssentralen. Spesialenhetens vurdering var at politidistriktets praksis med å lenke fast arrestanter til celleveggen var uhjemlet. Spesialenheten la til grunn at fastlenking til vegg ville kunne innebære en krenkelse av EMK art. 3 om tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Det ble vist til at Europarådets torturovervåkningskomité (CPT) ved flere anledninger har hatt kritiske merknader til innretninger som gir mulighet til fastlenking av arrestanter. Ut fra etterforskningsresultatet kunne det ikke føres tilstrekkelig bevis for at enkeltpersoner hadde opptrådt straffbart ved behandlingen av asylsøkeren i arresten. Forelegget er vedtatt av politidistriktet.

■

Utrykninger 2013

Når noen har blitt alvorlig skadet eller mistet livet som følge av politiet eller påtalemyndighetens tjenestehandlinger rykker Spesialenheten ut og iverksetter etterforskning straks. Også i andre saker vil det kunne være viktig å rykke ut for å komme raskt i gang med etterforskningen.

Spesialenheten har vaktordning slik at enheten kan kontaktes om alvorlige hendelser døgnet rundt. På grunn av lange reiseavstander vil Spesialenheten i noen saker ha behov for bistand til umiddelbar bevissikring. Slik umiddelbar bevissikring utføres av politiet etter anmodning fra Spesialenheten.

I 2013 rykket Spesialenheten ut og iverksatte umiddelbare etterforskingstiltak i 8 saker. Hendelser som Spesialenheten blir varslet om hvor det ikke igangsettes umiddelbar etterforskning er ikke medtatt i denne oversikten. Planlagte aksjoner om pågrepelse og ransaking omtales heller ikke her.

1. januar 2013**Sunnmøre politidistrikt**

Natt til 1. januar 2013 ble Spesialenheten for politisaker varslet om at politiet hadde løsnet skudd mot en person. Personen var ikke livstruende skadet.

13. januar 2013**Rogaland politidistrikt**

En person som var innbragt på grunn av beruselse og ordensforstyrrelser døde i politiets arrest.

23. mars 2013**Hordaland politidistrikt**

Spesialenheten ble varslet om at en politibil var involvert i en alvorlig trafikkulykke. Fører av et sivilt kjøretøy hadde kjørt inn i politibilen som sto parkert. Passasjer i det sivile kjøretøyet ble livstruende skadet.

2. juni 2013**Romerike politidistrikt**

Spesialenheten ble varslet om at en ung kvinne hadde kommet til skade i forbindelse med en politiaksjon. Kvinnen befant seg på en flytebrygge og skulle tas hånd om av politiet. Det ble ved utrykning lagt til grunn at skaden var alvorlig, noe som senere viste ikke å være tilfelle.

8. september 2013**Helgeland politidistrikt**

En politibil blir påkjørt av fører av møtende bil. Føreren av den møtende bilen ble hardt skadet.

17. oktober 2013**Troms politidistrikt**

En bevæpnet person blir skutt og skadet av politiet. Politiet var på stedet etter å ha blitt varslet om at personen gikk rundt med et våpen.

24. november 2013**Agder politidistrikt**

En pågrepet person innsatt i arresten ved Arendal politistasjon ble funnet død på cellen.

17. desember 2013**Romerike politidistrikt**

En pågrepet person hadde påført seg selv alvorlig skade i et venterom ved Gardermoen politistasjon. Personen var pågrepet for overføring til soning av dom.

Rettssaker 2013

I saker der Spesialenheten tar ut tiltale, utføres aktoratet av en av enhetens jurister. I 2013 har Spesialenheten hatt fem hovedforhandlinger for domstolene.

Hovedforhandlinger for tingretten

NORDRE VESTFOLD TINGRETT

Underslag av våpen m.m.

En pensjonert polititjenesteperson ble i en tilståelsesak dømt for underslag og grov uforstand i tjenesten. Straffen ble utmålt til fengsel i 30 dager som ble gjort betinget. Han ble i tillegg dømt til å betale en bot på kr. 20 000.

Polititjenestepersonen hadde da han ble pensjonert fra sin stilling tatt med seg et haglgevær hjem fra arbeidstedet. Geværet var ca 10 år tidligere beslaglagt av politiet i sammenheng med et selvdrap og polititjenestepersonen hadde i mange år oppbevart geværet i sitt garderobeskap. Polititjenestepersonen hadde fått i oppgave å utlevere våpenet til avdødes pårørende eller å destruere det.

INNTRØNDELAG TINGRETT

Korrupsjon, bedrageri, tyveri og brudd på våpenloven

En person ble domfelt for åtte tilfeller av korrupsjon, åtte tilfeller av grovt bedrageri, ett tyveri og to overtredelser av våpenlovgivningen. Han ble dømt til straff av fengsel i ett år og seks måneder.

Domfelte ba, mens han var ansatt i politiet som namsfullmektig, flere debitorer om å gi penger til ham slik at han kunne gjøre opp med de mest pågående av deres kreditorer. Ingen av debitorerne fikk kvittering for pengeoverføringene og ingen av kreditorerne hadde mottatt penger. Da domfelte gikk over fra stilling i politiet til stilling som økonomisk rådgiver i NAV, ba han flere brukere om å beta-

le ham penger for at han skulle behandle gjeldssakene deres. Han ba også flere brukere om å betale penger til et firma han var medeier i. Domfelte oppga at det gikk sakte i det offentlige og at han kunne behandle sakene deres raskere og bedre gjennom sitt eget firma.

Tingrettens dom er anket til lagmannsretten.

OSLO TINGRETT

Bruk av skytevåpen mot bil i Sinsenkrysset

En polititjenesteperson ble ilagt forelegg for å ha utvist grov uforstand i tjenesten. Tjenestepersonen avfyrte fem skudd mot dekkene på en personbil. Føreren hadde stjålet personbilen og unndro seg politiets kontroll. Grunnlaget for forelegget var at bruken av skytevåpen ikke hadde hjemmel i våpeninstruksen, at tjenestepersonen hadde tid til å overveie sine handlinger og at det var flere polititjenestemenn på stedet, samt at tjenestepersonen ved sin opptreden utsatte utenforstående for fare.

Polititjenestepersonen vedtok ikke forelegget og hovedforhandling ble holdt i Oslo tingrett. Polititjenestepersonen ble frifunnet av tingretten. Tingretten la i sin vurdering av saken til grunn at polititjenestepersonen ikke forholdt seg i overensstemmelse med våpeninstruksen da han valgte å skyte, men at hans vurdering ikke var så uforsvarlig at han utviste grov uforstand i tjenesten. Retten la til grunn at skytingen ikke medførte fare for direkte treff, og at faren for rikosjetter skulle føre til skade på mennesker måtte betegnes som svært liten. Retten mente også at han hadde liten tid til å områ

seg på og at han med god grunn regnet med at fluktbilens videre kjøring ville kunne representere overhengende fare for alvorlig skade. Spesialenheten anket tingrettens bevisbedømmelse og lovanvendelse under skyldspørsmålet. Anken ble nektet fremmet for lagmannsretten.

SUNNMØRE TINGRETT

Grovt tyveri

En polititjenesteperson ble tiltalt for grovt tyveri. Grunnlaget var at han hadde tatt en bærbar pc som var beslaglagt i en straffesak fra beslagsrommet på politihuset. Tiltalen gjaldt også overtredelse av straffeloven § 325 nr. 5 for å ha gitt pc'en videre til en annen.

Ved tingrettens dom ble polititjenestepersonen dømt for tyveri og til å betale en bot på kr. 10 000 samt saksomkostninger. Retten fant det ikke bevist at pc'en befant seg på beslagsrommet da polititjenestepersonen tok den med seg hjem. Selv om retten la til grunn tiltaltes forklaring om at han tok pc'en fra garasjen og trodde den skulle kastes, kom retten til at tiltalte ikke hadde grunn til å tro at eierrådigheten var oppgitt. Retten mente at tyveriet måtte bedømmes som simpelt og ikke grovt. Det fulgte videre at det faktum retten la til grunn, ikke ga grunnlag for at overleveringen av pc'en til en annen person var av en slik karakter at tiltalte kunne dømmes for overtredelse av straffeloven § 325 nr. 5. Polititjenestepersonen ble derfor frifunnet for denne posten i tiltalen.

Både polititjenestepersonen og Spesialenheten har anket tingrettens dom. Ankesaken er berammet i mars 2014.

Ankeforhandlinger i lagmannsretten

BORGARTING LAGMANNSRETT

Unødig maktbruk

Spesialenheten for politisaker ga en polititjenesteperson et forelegg for legegmsforncermelse og grov uforstand i tjenesten. Polititjenestepersonen vedtok ikke forelegget, og hovedforhandling ble holdt i Oslo tingrett. Tiltalen gjaldt en hendelse der polititjenestepersonen sammen med en arrestforvarer skulle sette en person inn på glattcelle. Arrestanten var kranglete fordi han ønsket å ta en røyk før han ble satt på cellen. Da polititjenestepersonen oppfattet at arrestanten gjorde et utfall mot dem med den ene beinet, reagerte han med å slå med den ene hånden mot arrestantens skulder. Deretter holdt han et grep med høyre arm om halsen på arrestanten og holdt han nede på gulvet. Han satte et kne over hodet på arrestanten for å holde han nede.

Ved Oslo tingretts dom ble polititjenestepersonen dømt i henhold til tiltalen til en bot på kr. 10 000. Et flertall av tingrettens dommere fant at grepet om arrestantens hals mens han lå nede, klart var unødvendig og ubetinget utilbørlig. Mindretallet mente at grepet var unødvendig, men at det likevel lå innenfor det som må aksepteres som en feilvurdering i den gitte situasjonen.

Polisitjenestepersonen anket dommen. Ankeforhandling ble holdt i Borgarting lagmannsrett. Ved lagmannsrettens dom ble polititjenestepersonen frifunnet. Lagmannsretten fant det ikke bevist at tiltalte slo mot arrestantens skulder, men

at han som en reaksjon på spark fra arrestanten intuitivt grep om skulderen til arrestanten for å få kontroll på situasjonen. Retten fant at halsgrepet ikke trykket, strammet eller klemte rundt halsen til arrestanten, men at det var et grep som omhandlet i Politidirektoratets rundskriv 2007/011 som del av tillært arrestasjonsteknikk. Lagmannsretten mente videre at det ved polititjenestepersonens posisjon med et kne over hodet til arrestanten ikke ble øvd noe press mot hodet til arrestanten. Lagmannsretten fant etter en samlet vurdering at tiltaltes handlinger var nødvendige og forsvarlige og innenfor rammen av politiloven.

■

*Erfaringslæring –
oversendelse av saker
til politimester eller
sjef for særorgan for
administrativ vurdering.*

Administrative vurderinger 2013

Spesialenheten har i 2013 oversendt 47 saker til politimester, sjef for særorgan eller Politidirektoratet for administrativ vurdering. Når Spesialenheten sender saker til administrativ vurdering betyr det, at det under etterforskningen av saken, er kommet fram opplysninger som bør følges opp i politiet eller påtalemyndigheten. Dette kan blant annet gjelde saker hvor det ikke er reagert med straff, men hvor politiet likevel bør ta lærdom av erfaringer fra saken og for eksempel endre sine rutiner. Saker vil også kunne bli sendt til administrativ vurdering fordi Spesialenheten mener saken kan gi grunnlag for disiplinær reaksjon overfor ansatte i politiet. Saker hvor det reageres med straff vil også kunne være egnet for administrativ gjennomgang og erfaringslæring.

Riksadvokaten har i rundskriv nr. 3/2006 uttalt at kritikk fra Spesialenheten i allmennelighet bør begrenses til det forhold som har vært gjenstand for etterforskning og være et ledd i de rettslige vurderingene. Generell kritikk av politiets virksomhet, organisering, rutiner med videre bør tas opp separat og direkte med politimesteren eller med Riksadvokaten. Vedrører kritikken Politidirektoratets ansvarsområde, bør også direktoratet underrettes.

Nedenfor gjengis sammendrag i 5 av de 47 sakene Spesialenheten sendte til ad-

ministrativ vurdering i 2013. Oversikt og sammendrag av alle sakene sendt til administrativ vurdering fra 2005-2013 finnes på Spesialenhetens hjemmeside: www.spesialenheten.no

FEIL I POLITIETS UTLEVERING AV OPPLYSNINGER TIL BARNEVERNET – BEHOV FOR DIREKTIVER

En far anmeldte to polititjenestepersoner for å ha utvist grov uforstand i tjenesten. Faren viste til at de to polititjenestepersonene hadde gitt uriktige opplysninger om ham til barneverntjenesten. Opplysningene hadde i følge anmeldelsen medvirket til at det var truffet akuttvedtak om omplassering av hans barn.

Det følger av barnevernloven § 6-4, annet ledd at offentlige myndigheter uten hinder av taushetsplikt skal gi opplysninger til barneverntjenesten. Den barnevernsansatte forklarte at hun i en sak om omplassering av barn ønsket opplysninger fra politiet om far og at hun først kom i kontakt med en polititjenesteperson. Han sa da at det var en annen polititjenesteperson som var ansvarlig for farens saker hos politiet og at han ville være å treffe påfølgende dag. Den barnevernsansatte ba likevel den polititjenestepersonen hun snakket med om å sjekke hvilke opplysninger politiet hadde på far. Hun fikk da over telefon opplyst at han tidligere var anmeldt for voldtekt, ran og grov vold med videre. Den bar-

nevernansatte sa i samtalen at hun på vanlig vis ville innhente opplysningene skriftlig. Da den barnevernansatte senere skriftlig fikk oversendt opplysninger om far fra politiet, ble det klart at opplysningene hun hadde registrert å ha mottatt i telefonsamtalen var delvis uriktige. Far var ikke anmeldt for voldtekt og ran. Den barnevernansatte kunne ikke utelukke at hun hadde misforstått opplysninger hun fikk på telefon.

Spesialenheten mente det var grunn til å rette kritikk mot polititjenestepersonen for at han valgte å gi opplysninger over telefon og at han ikke forsikret seg om at opplysningene som ble gitt var riktige eller ble oppfattet riktig. Spesialenheten mente likevel ikke at han hadde opptrådt så klanderverdig at det var grunnlag for straffansvar. Det ble lagt vekt på at den barnevernansatte oppga at hun også ville innhente opplysningene ved skriftlig anmodning.

I brev til barneverntjenesten hadde polititjenestepersonen, med ansvar for straffesaker mot far, blant annet opplyst at far var involvert i en sak om legemsbeskadigelse og at saken var avgjort mot person. Det gikk av brevet ikke fram at far var frifunnet under behandling av saken i domstolen. Da polititjenestepersonen ble klar over at det var gitt mangelfulle opplysninger, ble forholdet straks beklaget og rettet opp. Spesialenheten

mente det var grunn til å rette kritikk mot polititjenestepersonen for at han ikke hadde gitt mer utfyllende opplysninger. Hans opptreden ble imidlertid ikke ansett å være så klanderverdig at det var grunnlag for straffansvar.

Saken ble sendt politimesteren for administrativ vurdering. Spesialenheten ba politimesteren vurdere om det bør gis direktiver om hvordan henvendelser fra barnevernet skal behandles og besvares.

OPPTREDEN MED RISIKO FOR SELVSKADING I ARREST – VURDERING AV NØDVENDIGHET, FORSVARLIGHET OG FORHOLDMESSIGHET

En mann ble innbrakt til arresten fordi han ikke hadde etterkommet pålegg om å forlate bysentrum. Etter løslatelse oppsøkte han legevakt. I legeerklæringen er det med henvisning til hevelser, oppgitt at han har fått et hardt slag over tinningen, og at det ikke var mistanke om hjernerystelse. Mannen innga anmeldelse for maktbruk og andre forhold han var utsatt for i arresten.

Arrestforvareren forklarte til Spesialenheten at hun da mannen ble innbrakt ble bedt om å komme til arresten. Arrestanten framsto da som beruset og sint. Etter at han var satt inn på celle, kunne arrestforvareren via monitor følge hans opptreden, og hun observerte da at ar-

restanten stanget hodet i veggen. Han forsøkte også å knytte et teppe rundt halsen. Arrestforvareren varslet operasjonsleder om arrestantens opptreden. Arrestanten fikk da beskjed om at han av hensyn til sin egen sikkerhet ville bli fratatt teppe og alle klærne. Da arrestanten nektet å etterkomme pålegg om gi fra seg klærne, gikk to tjenestepersoner inn på cella og tok fra ham klærne.

Arrestanten stanget i følge arrestforvarer, også etter at han var fratatt klærne, hodet mot veggen og hun varslet på nytt operasjonsleder. Hans vurdering var da at de burde avvente noe før de grep inn. Da arrestanten startet med å bite i madrassen ble denne tatt fram ham. Arrestforvareren forklarte at hun hele tiden kunne følge arrestantens bevegelser inne på cellen og snakke med ham. I følge arrestforvareren ble arrestanten forklart at han ville få tilbake klær og madrass dersom han forholdt seg rolig. Han nektet da å ta i mot det. Etter noe tid overleverte arrestforvarer likevel klær til arrestanten gjennom celleluken.

Spesialenheten la i sin vurdering av saken til grunn at arrestanten selv hadde skallet hodet i veggen og ikke at han, som anført i anmeldelsen, hadde fått et slag mot hodet i sammenheng med at han ble lagt i gulvet. Politiets logg, som føres i tilnærmet sann tid, ga en relativt detaljert beskrivelse av arrestantens

opptreden på cella. Spesialenheten la også vekt på forklaringene fra arrestforvarer og operasjonsleder. Arrestantens egen anmeldelse var inngitt 12 dager etter at han var pågrepet. Opplysningene i legeerklæringen framstod som forenlige med at han selv hadde skallet hodet i celleveggen.

Spesialenheten vurderte om det, ut fra omstendighetene, var et nødvendig og forholdsmessig tiltak overfor arrestanten å ta fra ham alle klærne og la ham bli sittende på cella i flere timer uten madrass og teppe. Av politiarrestforskriften § 2-6 første ledd følger at alle som må tilbringe natten i politiarrest skal få utlevert rengjort madrass og teppe eller tilsvarende. I henhold til § 2-6, annet ledd, kan – når hensynet til den enkelte innsatte tilsier det – utlevering av teppe eller tilsvarende utsettes av sikkerhetsmessige grunner.

Spesialenheten påpekte at det å holde en person på celle uten klær, madrass og noe å dekke seg til med er et alvor-

lig inngrep, og at det også i en situasjon som den aktuelle - hvor inngrepet var begrunnet i hensynet til arrestantens sikkerhet - må stilles strenge krav til nødvendighet, forsvarlighet og forholdsmessighet ved videre bruk av arrest.

Spesialenheten fant, med henvisning til at inngrepet mot arrestanten var begrunnet i hensyn til hans egen sikkerhet ikke, at det var grunnlag for å reagere med straff mot ansatte eller foretaket. Selv om det ikke ble vurdert å være grunnlag for å reagere med straff, fremstod inngrepet som alvorlig og må for arrestanten ha vært opplevd som nedverdiggende. Spesialenheten ba politidistriktet gjennomgå saken med henblikk på om det ved eventuelle lignende situasjoner i framtiden kan finnes andre og lempeligere tiltak. Det ble vist til at arrestanten var innbrakt med bakgrunn i beruselse og ordensforstyrrelser, og ikke i et alvorlig straffbart forhold. Spesialenheten ba også politidistriktet vurdere om de i situasjoner hvor arrestanter opptrer så utagerende bør konsultere med lege

om forsvarligheten ved gjennomføringen av frihetsberøvelsen. Riksadvokaten har etter klage fra arrestanten opprettholdt Spesialenhetens vedtak om henleggelse.

TAUSHETSPLIKT FOR POLITIETS SAMARBEIDSPARTNERE

Spesialenheten mottok en anmeldelse fra politimesteren som gjaldt brudd på sikkerhetsforskrifter og brudd på taushetsplikt. Bakgrunnen for anmeldelsen var at kommunens SLT koordinator hadde hatt eget kontor på et av politidistriktets enhetskontorer med fast utlånt besøksnøkkelkort. SLT koordinator hadde i tillegg deltatt på morgenmøter hvor blant annet opplysninger fra politiets registre ble gjennomgått.

Spesialenheten etterforsket saken. Den lokale enhetslederen ble avhørt som mistenkt. Lokale sikkerhetsinstrukser ble innhentet. Spesialenheten tilskrev Politidirektoratet med spørsmål om det er gitt retningslinjer for plassering av kontorsted for politiets samarbeidspartnere i poli-

tiets lokaler. Politidirektoratet svarte at det er det ikke. Spesialenheten innhentet Politidirektoratets publikasjon 12/2005 "Politiet i lokalsamfunnet. Veileder om politiets kommunikasjon og samhandling med kommuner og andre aktører på lokalt og regionalt nivå."

Det var ikke opplysninger i saken om at SLT koordinatoren hadde brakt opplysninger han hadde blitt kjent med videre slik at uvedkommende hadde fått tilgang til taushetsbelagte opplysninger. Det forelå heller ikke opplysninger om at koordinatoren hadde benyttet besøkskortet til å oppsøke kontoret uten tjenestelig behov. Spesialenheten mente at koordinatoren ikke burde ha deltatt på morgenparoler hvor opplysninger fra PO og Indicia ble referert, uten at det var gjort en konkret vurdering av om opplysningene kunne formidles til ham. Selv om en del av opplysningene antakelig kunne gis ham som SLT koordinator uten hinder av taushetsplikt, er det sannsynlig at det ved slike paroler også fremkom opplysninger som ikke uten videre kunne formidles til andre offentlige organer i kriminalitetsforebyggende øyemed. Spesialenheten mente likevel at lederen ikke hadde begått straffbart brudd på taushetsplikt ved å la koordinatoren være til stede på parolene. Ved vurderingen var det lagt vekt på at han hadde undertegnet en egen taushetserklæring. Det hadde også betydning i forhold til koordinatorens tilgang til kontorlokalene. Av Politidirektoratets publikasjon fremgikk at en SLT koordinator kan ha kontordager hos politiet.

Spesialenheten mente saken var egnet til administrativ vurdering både i politidistriktet og Politidirektoratet. Det ble særlig vist til spørsmålet om, og eventuelt hvordan, politiets samarbeidspartnere kan gis tilgang til politiets lokaler og hvordan det praktisk skal legges til rette for samarbeid uten at det bryter med regler om taushetsplikt og sikkerhet.

BEHANDLING AV SØKNAD OM ERVERV AV VÅPEN FRA ANSATT I POLITIET

En våpensamler ble 17. oktober 2013 tiltalt for en rekke overtredelser av våpenloven. Våpensamleren var nylig pensjonert fra stilling i politiet. Spesialenheten mente at det under etterforskning av saken hadde kommet fram særlig to forhold som var egnet til administrativ vurdering både i politidistriktet og Politidirektoratet. I etterforskningen fremkommer opplysninger om at politidistriktet, som våpensamleren var ansatt og bostatt i, ikke hadde kontrollert hans oppbevaring av våpen.

Spesialenheten ba for øvrig Politidirektoratet vurdere om det er hensiktsmessig at ansatte i politiet får sine våpensøknader behandlet av kollega i samme politidistrikt.

MISTENKELIG DØDSFALL – POLITIKOLLEGA VAR SENTRALT VITNE

Telemark politidistrikt etterforsket en sak hvor en kvinne var funnet død i sjøkanten. Det ble tidlig lagt til grunn at hun var død etter fall fra et brospenn. Da det i flere nyhetsoppslag blant annet kom fram at den som sist hadde vært sammen med kvinnen var en person som var ansatt i politidistriktet, og at samme person (A) hadde hatt oppgaver under politiets etterforskning, besluttet Spesialenheten å iverksette etterforskning for å klargjøre om ansatte i politiet eller politidistriktet som foretak hadde opptrådt straffbart.

Etterforskningsledelsen var tidlig kjent med at A var den personen som sist hadde sett kvinnen i live og at A var en venn av kvinnen og hennes familie. Det ble allikevel ikke truffet noen beslutning om at A ikke skulle ha noe nærhet til etterforskningen. A fikk i oppdrag å identifisere den avdøde kvinnen og var til stede i avdødes hjem da politiet opptok vitneforklaring fra avdødes samboer. A

deltok også i søk etter mulige bevis i boligen. Selv om A ikke hadde noen formell rolle i etterforskningen, deltok han i diskusjoner med etterforskere og pårørende om hendelsesforløp og årsaker. Enkelte etterforskere på saken antok at A hadde en rolle som politiets kontaktperson for de pårørende.

Spesialenheten opptok i sin etterforskning av saken forklaringer fra 12 ansatte i politiet. I tillegg ble det opptatt forklaringer fra personer i den avdøde kvinnens familie. Det var etter Spesialenhetens vurdering ikke grunnlag for å konkludere med straffansvar. Spesialenheten uttalte på flere punkter kritikk.

Selv om As nærhet til hendelsen ikke innebar at andre ansatte i politidistriktet formelt var inhabile til å etterforske kvinnens død, burde det under hensyn til de svært spesielle omstendighetene tidlig ha vært vurdert å overføre saken til et annet politidistrikt. Beslutning om overføring ble først tatt da det ble lagt til grunn at A hadde forklart seg uriktig i saken. Spesialenheten mente videre at etterforskningsledelsen skulle ha vært mer kritisk til As nærhet til etterforskningen. A burde vært holdt utenfor etterforskningsarbeidet. Det var i arbeidet med saken ikke kommunisert tydelig nok omkring roller, ansvar og oppgaver.

Personer i avdødes omgangskrets hadde på eget initiativ funnet fram til bilder fra et overvåkningskamera som viste A og kvinnen ved broen. Spesialenheten mente, sett hen til sakens alvor, at det var grunn til å kritisere politiet for ikke allerede i den innledende fasen av etterforskningen å ha undersøkt om det kunne finnes opptak fra overvåkningskameraer som kunne belyse hendelsen. Det var vurdert av politiet, men feilaktig lagt til grunn at slike undersøkelser ikke ville gi opplysninger av interesse.

■

Spesialenhetens organisering og bemanning

Spesialenheten er organisert med ett nivå for etterforskning og ett nivå for overordnet ledelse. Sjefen for Spesialenheten, som har det overordnede ansvaret for virksomheten og treffer påtaleavgjørelse i alle saker, er lokalisert på Hamar. Spesialenheten har 36 fast ansatte medarbeidere hvorav 16 er etterforskere. De ansatte er lokalisert med 18 ansatte på Hamar, 10 i Oslo, 4 i Trondheim og 4 i Bergen.

I tillegg til fast ansatte medarbeidere deltar 12 personer som er oppnevnt på verv i arbeidet med saker i Spesialenheten. Ordningen med verv understreker enhetens uavhengighet og skal bidra til åpenhet og tillit. Oppnevningen på verv skjer for tre år av gangen og ingen kan ha verv i Spesialenheten i mer enn to perioder, dvs. maksimalt seks år.

Spesialenhetens ledergruppe /

Jan Egil Presthus
Sjef for Spesialenheten
for politisaker.

Guro Glærum Kleppe
Assisterende sjef,
Spesialenheten for
politisaker.

Liv Øyen
Leder for etterforsknings-
avdeling Øst-Norge.

Halvor Hjelm-Hansen
Leder for etterforsknings-
avdeling Midt-Norge
og Nord-Norge.
Advokat på verv.

Ellen Eikeseth Mjøs
Leder for etterforsknings-
avdeling Vest-Norge.
Advokat på verv.

Personer på verv /

Ronald Eriksen Brevik
Advokat og partner i
Riisa & co.

Audun Lillestølen
Advokat og partner i
Lynx advokatfirma.

Trond Eirik Aansløyken
Advokat i
Kindem & co.

Tone Bergan
Psykologspesialist ved
Universitetet i Bergen.

Jørn Mejdell Jakobsen
Advokat i eget firma.

Eirik Nårdal
Advokat i Advokatfirma
Turid Mæland.

Eva Jarbekk
Advokat og partner i
Lynx advokatfirma.

Kai Stephansen
Advokat og partner
i Advokatfirmaet
Strand & Co.

Tor Erik Heggøy
Partner og advokat i
Tenden Advokatfirma.

Odd Rune Torstrup
Advokat i advokat-
fellesskapet Torstrup og
Grøsfjeld.

Kort om noen av Spesialenhetens ansatte /

Thomas Nordberg
Efterforsningsleder

Juridisk embetseksamen fra Universitet i Oslo 1995. Erfaring som privatpraktiserende advokat i fellesskap med Christian Wiig & co, konsernadvokat for Norreingruppen og som politijurist ved Sør-Trøndelag politidistrikt.

Pål Hoff Johansen
Spesialetterforsker

Uteksaminert fra Politihøgskolen i 1983. Erfaring som internutredet/ internrevisor i Gjensidige Forsikring, spesialetterforsker ved Økokrim, seniorrådgiver ved Skattekrimenheten i Oslo og Akershus og som politibetjent/ lensmannsbetjent i politiet.

Camilla Nilsson
Spesialetterforsker

Eksamen fra Politihøgskolen i Sverige 1993. Erfaring som selvstendig næringsdrivende og som prosjektleder i privat næringsliv og fra Stange og Hamar kommune. Polisassistent ved Norrmalspolisen Stockholms PD og Länskriminalen Stockholm.

Helle Gulseth
Efterforsningsleder

Juridisk embetseksamen fra Universitet i Bergen og Oslo fra 2000. Erfaring som advokatfullmektig/advokat/partner i advokatfirmaet Drevland & Grape DA, tre år på oppdrag for Justisdepartementet i Afghanistan og Moldova som legal adviser.

Mie Willumsen
Førstekonsulent - straffesaksbehandling

Erfaring som forværelsestjeneste/sekretær fra Riksadvokatembetet og som regnskapsfører ved AS Regnskap & Revisjon.

Mona Skaaden-Bjerke
Juridisk rådgiver

Master i rettsvitenskap fra Universitet i Oslo våren fra 2006. Erfaring som advokat i Statens vegvesen og som advokatfullmektig i Advokatfirmaet Campbell & Co AS.

Om Spesialenheten

Spesialenheten for politisaker ble opprettet 1. januar 2005 og har som oppgave å etterforske saker som gjelder spørsmålet om ansatte i politiet eller påtalemyndigheten har begått en straffbar handling i tjenesten.

Spesialenheten er ikke en del av politiet eller den ordinære påtalemyndighet. Enheten er en uavhengig organisasjon, som er administrativt underlagt Justisdepartementet (Sivilavdelingen) og faglig underlagt Riksadvokaten. Riksadvokaten kan gi pålegg til enheten om iverksetting, gjennomføring og stansing av etterforskning.

Riksadvokaten behandler også klager over avgjørelser truffet av Spesialenheten. Enheten ledes av Sjefen for Spesialenheten for politisaker. Etterforskningen utføres ved 3 regionale etterforskningsavdelinger, som avgir innstilling (forslag) til Sjefen om hvordan påtalespørsmålet bør avgjøres. Arbeidet ved Spesialenheten utføres av fast ansatt personale og personer på verv.

Åpen og positiv kommunikasjon

«Et av formålene med opprettelsen av Spesialenheten var som kjent å styrke publikums tillit til samfunnets evne og vilje til å etterforske og forfølge straffbare forhold begått av ansatte i politiet og påtalemyndigheten.

En viktig forutsetning for å lykkes er at allmennheten får informasjon om ordningen, hvordan Spesialenheten er organisert, hvordan den arbeider og hvilke avgjørelser den treffer.

Det er viktig at Spesialenheten, så langt mulig, etablerer en åpen og positiv kommunikasjon med mediene, både om virksomheten generelt og om enkeltsaker.

Gjennom saklig og riktig informasjon vil Spesialenhetens standpunkt og avgjørelser lettere bli forstått og akseptert. Omtale av enkeltsaker krever en gjennomtenkt strategi og bevissthet om hvilke opplysninger en kan eller bør gi i den aktuelle situasjonen.»

(Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2006)

Artikler fra tidligere årsrapporter /

2008

- Beskyttelse av det sivile samfunn
- Spesialenheten prøvet saken gjennom tre rettsinstanser - Maktbruk ved pågripelse
- Politiets tjenesteutøvelse – når er den straffbar?
- Hyppige brudd på taushetsplikt
- Bilforfølgelse og torpedering
- Korrupsjon er samfunnsskadelig
- Anmeldelser av rasisme
- Politiets bruk av håndjern

2009

- Frihetsberøvelse – hendelser i arrest
- Foretaksstraff
- Saksbehandlingstid
- Riksenheten for polismål
- Kan straffbare handlinger i politiet forebygges?

2010

- Politiets operasjonssentral
- Frihetsberøvelse – politiets aktivitetsplikt når noen er frihetsberøvet
- Misbruk av registeropplysninger
- Når politiet slår
- Seksuell kontakt mellom polititjenestepersoner og parter i straffesaker
- Plikt til registrering av anmeldelser

2011

- Fradømmelse av stilling
- Notoritet om beslutninger i straffesaker
- Korrupsjon i norsk politi
- Politiansattesandel
- Bruk av politiets signatur i privat sammenheng
- Hendelser i arrest

2012

- Politiets møte med publikum
- Beslutning om ransaking
- Notoritet om beslag, ransaking og inkvirering
- Avkledd i arrest
- Taushetspliktsbrudd
- Pågrepnes rett til å forklare seg
- Riktig bruk av håndjern - om å se det spesielle i det generelle
- Politiets inngripen mot utenlandske tiggere
- Politiets informasjonsansvar
- Politiets plikt til å handle i farlige situasjoner

Spesialenheten for politisaker

Telefon: 62 55 61 00

Telefaks: 62 55 61 02

E-post: post@spesialenheten.no

Postadresse: Postboks 93, 2301 Hamar

Etterforskningsavdeling Øst-Norge

Besøksadresse: Grønnegata 82, Hamar

Besøksadresse: Kirkegata 1-3, Oslo

Etterforskningsavdeling Vest-Norge

Besøksadresse: Slottsgaten 3, Bergen

Etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge

Besøksadresse: Kongens gate 30, Trondheim

Avdelingskontorene er bemannet med etterforskere som ofte vil være ute på oppdrag. Besøkende bør gjøre forhåndsavtale om besøk. Alle avdelingene kan kontaktes på oppgitt telefonnummer og e-postadresse.